

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Aile Vaiksaar

**KRIMINAALVASTUTUS TSIVIILASJAS TEHTUD KOHTULAHENDI
MITTETÄITMISE EEST**

Magistritöö

Juhendaja
Professor Jaan Sootak

Tartu

2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TSIVIILKOHTULAHEDNID, MILLE TÄITMATA JÄTMINE VÕIB KAASA TUUA KRIMINAALVASTUTUSE	8
1.1. Lahendid, millega kohustatakse isikut välja andma lapse või asja	9
1.2. Kohtulahend, millega kohustatakse tegema asendamatu toimingut või hoiduma toimingu tegemisest	10
1.3. Regulatsioon kriminaalkodeksis ning regulatsiooni puudumine KarS-i jõustumisest kuni 2006. a	11
1.4. Regulatsiooni võrdlus välisriikide õigusega	13
2. KOHTULAHENDI TÄITMATA JÄTMISE SÜÜTEO KOOSSEIS JA KOHALDAMISE EELDUSED	17
2.1. Kohtulahendi täitmata jätmise koosseisu tüüp	17
2.2. Kohtulahendi täitmata jätmise objektiivne ja subjektiivne koosseis	19
2.2.1. Objektiivne koosseis	19
2.2.1.1. Subjekt	21
2.2.2. Subjektiivne koosseis	22
2.3. Täitemenetluses tehtud trahv või arest kriminaalmenetluse alustamise eeldusena ...	23
2.3.1. Täitemenetluses kuni 2011. a kehtinud regulatsioon	23
2.3.2. Täitemenetluses kehtiv regulatsioon	23
2.3.2.1. Trahvimine täitemenetluses.....	24
2.3.2.2. Sunniraha erinevus trahvist.....	25
2.3.3. Sunniraha kui KarS § 331 ¹ objektiivse koosseisu tunnus	27
2.3.4. Arest täitemenetluses	28
2.4. Lapsega suhtlemist reguleeriva lahendi eriregulatsioon	28
2.4.1. Täitemenetluse alustamise eeldusena lepitusmenetluse läbimine	30

2.4.2. Koosseisu puudumine lapsega suhtlemist korraldava kohtulahendi mittetäitmisel	31
2.4.2.1. Esialgse õiguskaitse rakendamise määrus	31
2.4.2.2. Suhtlemist korraldav kohtulahend	31
2.5. Täitemenetluses sunniraha määramine ning selle kehtivus kriminaalmenetluses	32
2.6. Mitmekordse karistamise keeld ehk <i>in bis in idem</i> põhimõte	36
2.7. Kriminaalmenetluse alustamise eelduste täitmise takistamine kohustatud isiku poolt	37
2.8. Kriminaalmenetluse alustamise eeldused teiste riikide õiguses	39
3. KOHTULAHENDI TÄITMISE TAGAMISE PIISAVUS KEHTIVA REGULATSIOONI ALUSEL	40
3.1 Statistika	40
3.2. Kohtupraktika analüüs	40
3.2.1. Riigikohtu praktika	40
3.2.2. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika	41
3.3. Põhiseadusest tulenevate õiguste riive	43
3.4. Jõu kasutamine kohtuotsuse täitmiseks	45
3.5. Tsiviilkohtulahendi täitmise kriminaalõigusliku tagamise efektiivsus ning võimalikud tegurid selle tõstmiseks	48
KOKKUVÕTE	56
CRIMINAL LIABILITY FOR THE NON-PERFORMANCE OF LEGAL RULING MADE IN THE CIVIL CASE. Summary	61
LÜHENDID	67
KASUTATUD KIRJANDUS	68
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	71
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	73
KASUTATUD ARHIIVMATERJAL	75

SISSEJUHATUS

Tsiviilasjas tehtud kohtulahendi täitmata jätmise on Eesti õigusmaastikul kriminaliseeritud ning sellise süüteo eest on võimalik kohtulahendit mittetäitvat isikut karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Karistusseadustiku §-s 331¹ sätestatud kohtulahendi täitmise vastane süütegu asetseb seadustiku 16. peatükis, mis käsitleb avaliku rahu vastaseid süütegusid. Riigi peaprokuröri juhise kohaselt on õigusemõistmise vastaste süütegude menetlemiseks reeglina alati olemas avalik huvi. Karistusseadustiku §-s 331¹ sätestatud süüteo näol on tegemist otsuse täitmise vastase ehk laiemalt õigusemõistmise vastase süüteoga, mida muuhulgas näitab selle koosseisu paiknemine karistusseadustiku vastavas peatükis.

Jõustunud kohtulahendite ka realselt täitmine on väga oluline teema tulenevalt põhiõiguste tagamisest. Oleks kujuteldamatu, et Eesti Vabariigi põhiseaduse §-st 15 tulenev õigus pöörduda kohtusse jätkaks kaitseta kohtulahendite täitmise. Kui kohtulahendite täitmine ei oleks tagatud, tähendaks see vastuolu õigusriikluse põhimõtetega.

Tsiviilkohtulahendite vääramatut täitmine peaks Eestis olema garanteeritud täitemenetluse ehk sundtäitmise süsteemiga, mistõttu ka arvatavasti 2002. a jõustunud karistusseadustikus kohtulahendi mittetäitmise eest vastutusele võtmise võimalust ette ei nähtud. Siiski lisati kirjeldatud võimalus muudatuse näol 2006. a karistusseadustikku ning tulenevalt selle §-st 331¹ saab tsiviilasjas tehtud kohtulahendi täitmata jätmise suhtes alustada kriminaalasja vaid juhul, kui on tegemist tsiviilkohtu poolt tehtud kohtulahendiga, millega kohustatakse isikut välja andma laps või asi või tegema asendamatu toimingut või hoiduma toimingu tegemisest. Sanktsiooni kehtestanud seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt põhjendati sätte vajalikkust sellega, et praktikas on juhtumeid, mil trahv ei motiveeri võlgnikku piisavalt oma kohustusi täitma. Eelkõige oli see aktuaalne lapsega suhtlemist puudutavates küsimustes. Kuna trahv oli ainuke sanktsioon mitterahalise kohustuse täitmata jätmise eest, tekkis olukord, kus kohtulahendite täitmine ei olnud tagatud.

Magistritöö teema valikul on olnud määravaks töö autori kui juriidilist teenust pakkuva esindaja kokkupuude olukorraga, kus vaatamata õigustatud isiku poolt kõiki seadusega ettenähtud vahendeid kasutades ei ole kohustatud isik kohtulahendit täitnud selle jõustumisest ligi kahe aasta vältel ning teeb seda jätkuvalt.

Suuresti on töö rõhk lapsega suhtluskorda määravate kohtulahendite täitmisel, kuna 2006. a karistusseadustikku sisseviidud muudatused olid suuresti ajendatud lapsega suhtlemist puudutavate lahendite täitmise tagamisest ehk kohtulahendite mittetäitmise kriminaliseerimine toimus eeskätt põhjusest, et täitemenetlus ei taganud suhtluskorra lahendite efektiivset täitmist. Teema on aktuaalne, kuna kahjuks lahuselavate vanemate osakaal Eestis aina suureneb ning sellega kaasneb kindlasti ka vajadus toimiva lapse huvisid tagava süsteemi olemasoluks.

Käsitleva teema aktuaalsust lisab ka asjaolu, et eksisteerib reaalne alus Eesti riigi Euroopa Inimõiguste Kohtusse kaebamiseks, millest tulenevalt analüüsitakse töös ka Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid, kus riigid on pandud vastutama kohtulahendi täitmist tagava süsteemi ebaefektiivsuse tõttu. Euroopa Inimõiguste Kohtusse esitatakse Eesti riigi vastu hagiid järjest rohkem. Eeskätt on tegu inimeste teadlikkuse tõusuga, teisalt esineb Eesti seadusandluses sageli sätteid, mis oma olemuselt peaks küll kodanikku kaitsma, kuid ei ole mõjusad kas siis oma selgusetuse, ebatäpsuse või täitmatute eelduste tõttu. Sellest tulenevalt võiks käesolev magistritöö anda edasisi juhiseid kehtiva süsteemi uuendamiseks või vajalike efektiivsust tõstvate paranduste tegemiseks.

Arvestades, et igal aastal esitatakse tsiviilkohtulahendi mittetäitmisest tulenevalt vaid mõni üksik või lausa ühtegi avaldust kriminaalmenetluse alustamiseks, võib tunnetuslikult järeldada, et kohtulahendeid täidetakse täies mahus vabatahtlikult või olemasolev regulatsioon on ebaefektiivne - liiga keeruline ja aeganõudev.

Sellest tulenevalt seadis töö autor hüpoteesi, et kohtulahendi täitmata jätmise kriminaliseerimine ei ole täitnud oma eesmärki. Kehtiv regulatsioon ei taga kohtuotsuste täitmist, seda vähemalt mõistliku aja jooksul.

Samuti on töö eesmärk analüüsida, kas eeldused, mis tuleb täita kriminaalmenetluse alustamiseks on põhjendatud ning kas neid eeldusi on üldse võimalik täita. Kohtuotsust mittetäitva isiku saab võtta kriminaalvastustusele üksnes siis, kui isikut on otsuse mittetäitmise eest täitemenetluses trahvitud või on kohaldatud arest, kuid alates 2011. a ei saa isikule määrata täitemenetluses asendamatu toimingute tegemata jätmisel enam trahvi ega kohaldada aresti, vaid kohtutäituril on õigus määrata oma otsusega sunniraha. Kuna seaduse loojad on jätnud karistusseadustikus aga eeldused muutmata, analüüsitakse töös sunniraha kehtivust karistusseadustiku § 331¹ eeldusena.

Käesoleva töö eesmärk on lisaks välja selgitada, et kas isegi juhul, kui tuleks kõne alla lugeda sunniraha üheks trahvi liigiks, on kohtuotsuse täitmine kehtiva regulatsiooni kohaselt võimalik mõistliku aja jooksul. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt iga kohtu poolt tehtud otsuse täitmist tuleb käsitada õigusemõistmise lahutamatu osana artikli 6 - õigus õiglasele kohtumenetlusele - mõttes. Vastavalt sellele põhimõttele arvestatakse kohtuotsuse täitmisele kulutatud aega ka menetluse pikkuse üldise aja hulka ning võetakse arvesse selle mõistliku kestuse hindamisel.

Töö struktuur on üles ehitatud vastavalt uurimuse eesmärgile ja töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis antakse sissejuhatav ja tutvustav ülevaade kohtulahenditest, mille täitmata jätmise võib kaasa tuua kriminaalvastutuse. Teine peatükk moodustab töö põhiosa ja selles analüüsitakse kohtulahendi täitmata jätmise süüteo koosseisu ja kohaldamise eeldusi. Analüüsitakse objektiivset külge iseloomustavat tunnust, niinimetatud karistatust täitemenetluses ning eraldi vaatluse alla tuleb lapsega suhtlemist korraldava lahendi eriregulatsioon. Tulenevalt asjaolust, et isikule sunniraha määramist võib käsitleda kohustatud isiku karistamisena, tuleb teises peatükis juttu ka võimalikust *ne bis in idem* põhimõtte rikkumisest.

Kolmandas peatükis tuuakse lisaks tagasihoidlikule Eesti kohtupraktikale välja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika tulenevalt Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 8 riivist. Samuti analüüsitakse viimases peatükis Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenevate õiguste riivet ning antakse läbiviidud analüüsi põhjal hinnang, kas kehtiv regulatsioon on piisav kohtulahendi täitmise tagamiseks või vajab see täiendamist. Töö kokkuvõttes tuuakse välja võimalikud tegurid kohtulahendi täitmise efektiivsuse tõstmiseks

(seaduse muutmiseks) ning töö autor teeb ettepanekud, kuidas üleüldse suhtluskorra menetlemise protseduure võiks tulemuslikumaks muuta.

Kuna käesoleva magistritöö teemat ei ole Eestis analüüsitud, siis on valitud teema kohta käivat eestikeelset kirjandust väga vähe. Samuti on piiratud teiste riikide allikate kasutamine, kuna kõigi riikide täitemenetlussüsteemid korralduslikes aspektides on niivõrd erinevad. Võrdlusena on töös kasutatud erinevate riikide õigust üldiselt. Töö eesmärgiks ei ole võrrelda erinevate riikide sunnimeetmeid, mis tagaksid mitterahalisi kohustusi sisaldavate kohtulahendite täitmist, mistõttu ei sisalda regulatsiooni võrdlus teiste riikide õigusega põhjalikku ja sügavat analüüsi (küll võiks sellest kirjutada eraldiseisva töö), vaid tuuakse võrdluseks välja üksikute riikide üldised põhimõtted vaid osas, kas kohtulahendi mittetäimise võib kaasa tuua kriminaalvastutuse või mitte.

Kohtupraktikat on analüüsitava küsimuses väga vähe. Üheks põhjuseks on see, et KarS-is ei olnud vastavat koosseisu olemas. Teiseks aga asjaolu, et kriminaalmenetluse eelduste täitmiseks võib kuluda aastaid. Lähtuvalt eeltoodust põhineb käesolev töö peamiselt õigusaktide analüüsil ning tegemist on probleemi püstitava lähenemisega. Saamaks täpsemat infot praktikast, on töös kasutatud ka teemaga seotud statistiliste andmete analüüsi. Töö statistiline osa põhineb justiitsministeeriumi kodulehelt avalikult kättesaadavatel andmetel.

1. TSIVIILKOHTULAHEDNID, MILLE TÄITMATA JÄTMINE VÕIB KAASA TUUA KRIMINAALVASTUTUSE

Eesti Vabariigi kodanikul on põhiseadusest¹ tulenev õigus pöörduda kohtusse (PS § 15) ning riik peab tagama ka kohtusse pöördumise tagajärjel tehtud kohtulahendi täitmise. Põhiõigused ja vabadused jääksid pelgalt deklaratsiooniks, kui puuduksid mehhanismid õiguste makspanekuks. Riigil on õigus kehtestada kohustuslikud ettekirjutused realiseerides oma võimu. Kuigi tsiviilkohtulahendite täitmise tagamine on eeskätt pandud täitemenetluse õlule, kriminaliseerib karistusseadustik² §-s 331¹ tsiviilasjas tehtud kohtulahendi täitmata jätmise. Karistusõigus lähtub teo kriminaliseerimisel üldisest proportsionaalsusest ja otstarbekusest. Saab oletada, et karistusõiguse abil püüab riik mõjutada isikut hoiduma süüteo toimepanemisest ehk mõjutada isikut kohtulahendit täitma (riik realiseerib oma karistusvõimu). Õigusriikliku karistusõiguse ülesanne demokraatlikus riigis on ühiskonna kui inimeste sotsiaalse kooselu aluste kaitse.³ Kuna õigusemõistmine kui õiguse kohaldamine lõpeb lahendi tegemisega, on õigusemõistmise kui kaitstava õigushüve rikkumiseks loetud ka karistusotsuse ja muu kohtulahendi täitmise korra rikkumised.⁴ Seega olulisi kõrvalekaldeid kohtulahendite täitmist reguleerivas korras peetakse üheks õigusemõistmisevastaseks süüteoks.

Mitte iga tsiviilasjas tehtud kohtulahendi mittetäitmine ei too kaasa võimalust alustada kriminaalmenetlust. Karistusseadustik annab õigusliku aluse, millistel juhtudel on üleüldse võimalik alustada kriminaalmenetlust kohtulahendite mittetäitmisel. Tulenevalt KarS §-st 331¹ saab tsiviilasjas tehtud kohtulahendi täitmata jätmise suhtes alгатada kriminaalasja vaid juhul, kui on tegemist tsiviilkohtu poolt tehtud kohtulahendiga, millega kohustatakse isikut välja andma laps või asi või tegema asendamatu toimingut või hoiduma toimingute tegemisest. Seega on kohtulahenditel, mille täitmata jätmine võib kaasa tuua kriminaalmenetluse, mitterahaline iseloom. Vastutust rahalise nõude täitmata jätmise eest kõnealune

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349 – RT I, 27.04.2011, 2.

² Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364 – RT I, 04.04.2012, 03.

³ J. Sootak. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 18.

⁴ S. Laos. KarS 18. ptk komm 1. - P. Pikamäe, J. Sootak (koostajad). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.

karistusseadustiku säte ei reguleeri. Oluline on asjaolu, et kriminaalkaristust saab kohtulahendi mittetäitmise korral kohaldada alles peale sama lahendi osas täitemenetluse algatamist ning seaduses ette nähtud teatud kindlate eelduste täitmist (lähemalt 2. peatükis).

1.1. Lahendid, millega kohustatakse isikut välja andma lapse või asja

Üheks kohtulahendite grupiks, mille täitmata jätmine võib kaasa tuua kriminaalvastutuse, on tsiviilkohtulahendid, millega kohustatakse isikut välja andma lapse või asja. Lapse välja andmise nõue tuleneb perekonnaseaduse⁵ §-st 126, mis annab isikuhooldusõigust omavale isikule õiguse nõuda lapse väljaandmist igahelalt, kes last vastu tema vanema tahtmist õigusvastaselt enda juures hoiab. Lapse välja andmise nõue tekib ka PKS § 135 alusel tehtud kohtulahenditest, kus ühelt või mõlemalt lapsevanemalt on võetud ära vanemlikud õigused või otsustatud lapse lahutamine perekonnast, mille tõttu tuleb laps ühe või mõlema vanema juurest viia mujale.

Lapse väljaandmisest saab rääkida ka rahvusvahelise eraõiguse raames, kus Haagi 1980. a lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon⁶ tagab konventsiooni osariiki õigusvastaselt viidud või osariigis kinni hoitava lapse viivitamatu tagasitoomise tema harilikku elukohta (art 1). Mis alustel ja ulatuses kuulub kirjeldatud juhtudel osariigi vastava kohtu lahendi rikkumisel kohaldamisele Eesti karistusõigus, on rahvusvahelise eraõiguse küsimus ning töö mahtu arvestades ei ole töö autoril võimalik seda teemat siinkohal sügavamalt käsitleda.

Asja väljaandmist kohustavad lahendid käivad nii vallas- kui ka kinnisasja väljaandmise kohta. Peale tavaliste vallasasjade saab siinkohal vaadelda ka kohustust üle anda kindel kogus asendatavaid asju, näiteks küttepuid, või dokumendi kujul olevad väärtpaberid. Vallasasja väljanõudmise puhul annab täitemenetluses sunniraha määramise õiguse vaid olukord, kus täitedokumenti on võimatu täita asjaolu tõttu, et võlgnik ei teata asja asukohta ning kuna ilma sunniraha määramiseta puudub igasugune alus kriminaalmenetluse alustamiseks, saab järeldada, et kohustatud isiku kriminaalvastutusele võtmise eeldus on täidetav vaid juhtumil, kus kohustatud isik ei ole teatanud kohtulahendiga välja andmist kohustava asja asukohta.

⁵ Perekonnaseadus. - RT I 2009, 60, 395 – RT I, 30.12.2011, 22.

⁶ Lapsreröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon. - RT II 2001, 6, 33.

Asja asukohta teades on võimalik kohtutäituril see täitetoimingut tehes ära võtta (nt jõu kasutamisest lähemalt töö punktis 3.4.). Kui asi on hävinud või kahjustunud võlgniku süü tõttu, on sissenõudjal õigus nõuda kahju hüvitamist vastavalt tsiviilõiguse üldisele regulatsioonile ning puudub igasugune alus võlgniku kriminaalvastutusele võtmiseks.

Kinnisasja väljaandmise näol on tegemist menetlusega, mis on tuntud ka väljatõstmise nime all. Täitemenetlus teeb vahet kohtuotsuse alusel väljatõstmist ja sundmüüki. Oluline on siinkohal vahet teha, et KarS-i järgi on kriminaliseeritud üksnes kohtulahendi täitmata jätmine ning ei saa rääkida kriminaalmenetluse alustamisest mingi muu täitedokumendi, näiteks notariaalse lepingu alusel. Kinnisasja väljaandmise ehk väljatõstmise takistamise puhul tuleb aga arvestada, et karistus peab olema viimane abinõu täitedokumendi täitmiseks, mitte kättemaksuvahend, sest üldjuhul on võimalik väljatõõtmine politseiametnikku kaasates siiski läbi viia ning kohtutäituri takistamine peaks kriminaalkaristuse kohaldamiseks olema juba ekstreemne.⁷

Kuigi tsiviilasjades tehtud kohtulahendite täitmata jätmise eest kriminaalvastutusele võtmine ei ole Eesti õiguspraktikas kuigi sagedane, on Riigikohus sedastanud, et karistatav saab olla üksnes see, kui süüdlasel on võimalus kohtuotsust täita, kuid ta hoidub sellest tahtlikult kõrvale. Suutmatus lahendit täita ei saa olla karistatav ja oleks vastuolus PS § 20 lg-ga 2.⁸

1.2. Kohtulahend, millega kohustatakse tegema asendamatut toimingut või hoiduma toimingu tegemisest

Asendamatu on selline toiming, mida keegi teine võlgniku eest teha ei saa, tegemist on isikliku iseloomuga kohustusega.⁹ Näiteks avaliku vabandamise, teatud isikust tuleneva töö tegemise (portree maalimise), kinnisasjale juurdepääsu võimaldamise kohustus. Praktiliselt kuulub siia alla ka kohustus välja anda laps või vallasasi.

Nagu juba eelpool kirjeldasin, saab asja üleandmise kohustuse rikkumine seisneda vaid vallasasja asukoha mitteavaldamises ning kui asja asukohta teab vaid võlgnik, ei saa keegi teine võlgniku eest asja asukohta avaldada ja tegu on isikliku iseloomuga kohustusega. Kuna

⁷ A. Alekand. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2010, lk 45-46.

⁸ RKKKm 3-1-1-54-01, 18.05.2001, p-d 9 ja 11.

⁹ A. Alekand. Täitemenetlusõigus, lk 156.

töö autori arvates, mida täpsem on norm, seda lihtsam on kujundada selget ja ühest kohtupraktikat, tehakse töö punktis 3.5. ka vastavasisusine ettepanek seaduse teksti muutmiseks.

Asendamatu on ka mingist tegevusest hoidumise või mingi tegevuse talumise kohustus, näiteks kohustus mitte takistada läbipääsu, mitte kasutada kaubamärki jne.¹⁰ Samuti on asendamatuks toiminguks lapsega suhtlemist korraldav (võimaldav) kohtulahend, sest lapse ja lahuselava vanema suhtlemist, sealhulgas kohtumist, ei saa asendada muu toiminuga ega seda toimingut ei saa teha lapse või vanema eest keegi teine. Samas tähendab lapsega suhtlemist korraldav kohtulahend ka lapsega kooselava vanema kohustust hoiduda lapse ja teise vanema suhtlemise takistamisest (kohustust mitte takistada suhtlemist). Töö autori arvates oleks ebaõige ja põhjendamatu kriminaalmenetluse käigus lähtuda vaid ühest või teisest rikkumisest, vaid analüüsida rikkumist kui asendamatu toimingu kui ka toimingu tegemisest hoidumise kohustuse rikkumist.

Kuigi seaduse loojad on kõik eelkirjeldatud lahendid paigutanud ühe paragrahvi alla, on suhtlemist korraldavad kohtulahendid ning nende lahendite täitmine võrreldes teiste samalaadsete lahenditega õigustundlikumad ja menetluselt keerulisemad. Nimelt näeb täitemenetluseadustik lapsega kohtumise lahendi täitmiseks ette eriregulatsiooni, mille üheks kohustuslikuks osaks on lepitusmenetlus. Samuti on lapsega suhtlemine perioodiline ja sellise lahendi täitmine eeldab korduvat tegevust.

1.3. Regulatsioon kriminaalkoodeksis ning regulatsiooni puudumine KarS-i jõustumisest kuni 2006. a

Pärast Eesti Vabariigi taasiseseisvumist alustati justiitsministeeriumi eestvedamisel karistusõiguse reformi, mille raames plaaniti põhjalikult muuta kriminaalkoodeksit ja kriminaalmenetlust. Kuna uue kriminaalseadustiku väljatöötamine ei olnud lõpule jõudnud, tuli kuni selle ajani muuta olemasolevat kriminaalkoodeksit ning 1992. a kriminaalkoodeks oli pigem Eesti NSV kriminaalkoodeksi uus redaktsioon.¹¹

¹⁰ A, Alekand. Täitemenetlusõigus, lk 156.

¹¹ Seadus "Eesti NSV kriminaalkoodeksi" uue redaktsiooni - Kriminaalkoodeksi kehtestamise kohta. 15.01.1992. - ERA.R-3.3.16615.

Siiski oli kohtulahendi mittetäitmise eest kriminaalvastutusele võtmise võimalus 1992. a valminud ja jõustunud kriminaalkodeksi¹² regulatsioonis olemas, nähes ette võimaluse karistada isikut täitmisele pööratud kohtuotsuse tahtliku mittetäitmise eest rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni viie aastani (KrK § 176²).¹³ Kriminalseeriti seega igasugune kohtuotsuse tahtlik mittetäitmine (v.a viites nr 13 toodud teod) ning kohtuotsus pidi olema selleks ajaks täitmisele pööratud ehk jõustunud. Koodeksi säte on laiem võimalus vastutusele võtmiseks, kui seda on kehtiv KarS-i regulatsioon. Koodeksi kohaselt oli võimalus kirjeldatud paragrahvi alusel kriminaalvastutusele võtta ka isikud, kellelt oli kohtulahendiga välja mõistetud rahaline nõue, samuti oli hõlmatud ametiisikute vastutusele võtmine.

Koodeksiaegne regulatsioon oli ka selle mõttes avaram, et kriminaalasja sai algatada (mitte alustada nagu kehtiva KarS-i alusel) koheselt peale kohtulahendi täitmisele pööramist, mingeid muid tegureid (objektiivseid tunnuseid) algatamine seaduse sõnastus otseselt ei eeldanud. Riigikohus on siiski oma selleaegses lahendis märkinud, et kohtuotsused tsiviilasjas kuuluvad täitmisele täitemenetluse seadustiku alusel ning et kriminaalvastutusele saab isiku võtta vaid juhul, kui kohtutäitur on otsuse sundtäitmiseks tarvitusele võtnud kõik võimalikud vahendid täitemenetluse seadustikus ettenähtud korras.¹⁴ Seega Riigikohus on tõlgendanud KrK § 176² kitsendavalt ning loonud sundtäitmise ebaõnnestumise eelduse kriminaalvastutusele võtmiseks.

Sama 2001. aasta lahendiga täpsustas Riigikohus ka rahaliste nõuete mittetäitmise vastutust, leides et isiku kriminaalvastutusele võtmine võlanõude mittetäitmise eest on äärmuslik abinõu ning rõhutas, et kriminaalvastutus tsiviilnõude mittetäitmise eest saab järgneda üksnes siis, kui on tõendatud, et isikul on vara, kuid sellest hoolimata ei täida ta tahtlikult kohtuotsust. Tahtlik mittetäitmine väljendub selles, et süüdlasel on võimalus kohtuotsust täita, kuid ta hoidub sellest tahtlikult kõrvale. Suutmatus lahendit täita ei saa olla karistatav ja oleks vastuolus PS § 20 lg-ga 2.¹⁵

2002. a jõustunud karistusseadustikus kohtulahendi mittetäitmise eest vastutusele võtmise võimalust ette ei nähtud. Tsiviilkohtulahendi täitmist pidi tagama täitemenetluse seadustik. Vastav muudatus seadusesse tuli 2006. aastal tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja

¹² Kriminaalkodeks. - RT 1992, 20, 288.

¹³ Säte kuulus kohaldamisele, kui puudusid sama seaduse §-des 121, 122, 166² ja 176¹ ettenähtud kuritegude tunnused.

¹⁴ RKKKm 3-1-1-54-01, 18.05.2001, p 7.

¹⁵ *Ibid*, p 8-9,11.

täitemenetluse seadustiku rakendamise seadusega,¹⁶ taastades eelnõu kohaselt uuendatud kujul sanktsiooni kohtuotsuse täitmata jätmise eest. Sanktsiooni kehtestanud seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt põhjendati sätte vajalikkust sellega, et praktikas on juhtumeid, mil täitemenetluses määratav trahv ei motiveeri võlgnikku piisavalt oma kohustusi täitma. Eelkõige oli see aktuaalne lapsega suhtlemist puudutavates küsimustes. Kuna trahv oli ainuke sanktsioon mitterahalise kohustuse täitmata jätmise eest, tekkis olukord, kus kohtulahendite täitmine ei olnud tagatud.¹⁷

Eelnõu seletuskirjast ei nähtu, mis põhjustel lisati koosseisule eeldus, et isikut oleks täitemenetluses kohtulahendi mittetäitmise eest trahvitud või tema suhtes kohaldatud aresti. Seadusandja on näinud ette karistusõigusliku kohtlemise ja vastutuse kriminaalkorras alles pärast seda, kui kohustatud isik on jätnud ka vaatamata täitemenetluses kohaldatud sunnile kohtulahendiga ettenähtud kohustuse täitmata. Võib vaid oletada, et koosseisu täpsustati tulenevalt Riigikohtu praktikast (mis tulenes koodeksiaegsest regulatsioonist) ning eelnõu loojad pidasid täitemenetluses trahvi määramist või aresti kohaldamist n-ö viimaseks võimalikuks vahendiks kohtulahendi täitmise tagamiseks TäiteMS-is ettenähtud korras.

1.4. Regulatsiooni võrdlus välisriikide õigusega

Käesoleva töö eesmärgiks ei ole võrrelda erinevate riikide sunnimeetmeid, mis tagaksid mitterahalise kohustusi sisaldavate kohtulahendite täitmist, mistõttu ei sisalda regulatsiooni võrdlus välisriikide õigusega põhjalikku ja sügavat analüüsi (küll võiks sellest kirjutada eraldiseisva töö), vaid toon võrdluseks välja üksikute riikide üldised põhimõtted suunal, kas ja kuidas on tsiviilkohtulahendite täitmine tagatud erinevate karistuste või sunnimeetmetega ning kas kohtulahendi mittetäitmine võib kaasa tuua kriminaalvastutuse või mitte.

Samuti, kuna erinevate riikide õigussüsteemid on erinevad, ei analüüsita siinses punktis, kas võrdlevate riikide siseriiklik õigus käsitab kohtulahendi täitmatajätmise õigusrikkumist kuriteona ja selle eest kohaldatavat karistust kriminaalkaristusena ehk kas arest, trahv või

¹⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. - RT I 2005, 39, 308.

¹⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu (273 SE) seletuskiri. Arvutivõrgus: [www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain&content_type=application/msword&fileid=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20\(195\).doc&file_size=339968mnsensk=194+SE&fd=](http://www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain&content_type=application/msword&fileid=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20(195).doc&file_size=339968mnsensk=194+SE&fd=).

sunniraha on vastava siseriikliku õiguse järgi kriminaalkaristus või on tegu tsiviilõigusliku sunnivahendiga. Käesolevas töös ei oma meetme õiguslik olemus ka selles osas tähendust, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹⁸ artikkel 6 lõike 1 järgi riiklikku sunnivahendit, mida formaalses karistusõiguses karistuseks ei loeta, tuleb teatud tingimustel vaadelda karistusena materiaalses mõttes.

Kohtulahendi mittetäitmine võib nii mõneski riigis kaasa tuua kriminaalkaristuse. Sarnaselt Eestile on näiteks Belgias, Itaalias, Suurbritannias, Kanadas ja USA's võimalik lahendit või kokkulepet ignoreerivale isikule kohaldada kriminaalkorras vangistust (*inprisonment*), aga näiteks Norras ja Rootsis vaid aresti või trahvi.¹⁹ Käesoleva töö maht ei võimalda kirjeldada siinkohal aresti ja vangistuse mõistete tähendust ja piiritlemist erinevate riikide õiguskordades.

Kui rääkida üksnes suhtluskorda tagavatest lahenditest (*child access* või *parenting time orders*), siis on kättesaadavas kirjanduses paljuski analüüsitud, kuidas ning mis meetoditel oleks kõige efektiivsem tegeleda vanematega, et toimuks suhtluskorra määramine ja lapsel oleks võimalik suhelda lahuselava vanemaga. Saab öelda, et läbitöötatud kirjanduses aga puudus suuresti analüüs praktiliste meetmete osas, mis siis tagaks juba kokkulepitud või kohtu poolt määratud ning jõustunud korra täitmist lapsega koos elava vanema poolt. Paljudes riikides (nt Inglismaa, Austraalia) on loodud eraldi perekonnohtud (*Family Court*) ning samuti kohtueelsed sotsiaalsed teenused, mis peaksid pooli nõustama ning tegema enda poolt kõik selleks, et vaidlusesse ei peaks sekkuma kohus. On riike, kus sotsiaaltöötajatel on õigus koostada ja kinnitada vanemate vaheline suhtluskorra kokkulepe, mis on õiguslikult siduv ehk samade õiguslike tagajärgedega, mis kohtuotsused (nt Soome).

Kanada kriminaalkoodeks (*Code criminel*)²⁰ näeb ette kriminaalvastutuse ning koodeksi § 283 lg 1 järgi iga vanemat, eestkostjat või isikut, kellel on alla 14-aastase lapse seaduslik hooldus, viib või meelitab lapse ära, hoiab teda kinni või varjab teda kavatsusega jätta teine lapsevanem või eestkostja lapse kasvatamisest eemale, saab võtta vastutusele süüteo (*an indictable offence*) eest ja teda võib karistada kuni kümneaastase vangistusega või

¹⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57.

¹⁹ M. Bailey. Overview and Assessment of Approaches to Access Enforcement. Queensi Ülikooli õigusteaduskond 2001, lk 69. Arvutivõrgus: http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2001/2001_8/pdf/2001_8e.pdf.

²⁰ Kanada kriminaalkoodeks. Arvutivõrgus: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html>.

lihtmenetlussüüteo (*offence punishable on summary conviction*) eest. See kirjeldatud Kanada õiguse kriminaalõigusmeede pakub küll pigem ühe vahendi ennetamiseks lapseröövi, kuid Kanada õiguskirjanduses räägitakse sellest sättest ka kui suhtluskorra jõustamise vahendist, kus lahuselava vanema ja lapse vahelist suhtluse takistamist saab laias laastus käsitleda sarnaselt lapserööviga. Kanada õiguspraktikud on erineval seisukohal, kas suhtluskorra jõustamine kriminaalvastutusega on kõige sobivam meede. On praktikuid, kes on vastu olukorrale, kus kriminaalõigus sekkub suhtlusõigustesse sarnaselt eestkosteõigusega ning et tsiviilsunnimeetmed on suhtlusõiguse tagamiseks sobivaimad meetmed. Asjaolud, millal lapseröövi karistused on kohaldatavad ja kohased ka suhtlusõiguse jõustamisele, tuleks täiendavalt kaaluda ja selgitada.²¹

USA-s on kohtutel õigus trahvida või määrata vanglakaristus tahtliku seaduse ignoreerimise eest ja kohtud kohaldavad neid võimalusi sageli ka laste parimatele huvidele viitamata (see tähendab, et vangistust on määratud ka lastele endile). Erandina on võimalik välja tuua lahendid, kus laps on vähemalt 16-aastane ning ei soovi lahuselava vanemaga suhelda.²²

Austraalias on perekonnaasjade jaoks eraldi perekonnakohus (*Family Court*). Kohtulahendite täitmist tagab politsei (*Sheriff's Officers*), kellel on õigus kohtulahendi mittetäitmisel määrata lahendit mittetäitvale isikule karistusena ühiskondlik töö, trahv või vangistus. Siiski on kirjeldatud karistav lähenemine harva kasutatav ning käesolevas töös analüüsitud materjali autorite arvates pigem tekitab probleeme kui lahendab põhiprobleemi.

Kui eelnevate riikide puhul on kohtulahendite mittetäitmise tagajärjel lahendit mittetäitvale isikule võimalus määrata arest või vangistus otseselt või kaudselt seaduses sätestatud, on siiski olemas ka riike, kus tsiviilkohtu poolt tehtud kohtulahendi mittetäitmine formaalses karistusõiguses kriminaliseeritud ei ole. Nii on see näiteks Saksamaal, Rootsis ja Soomes, kus kasutatakse tsiviilõiguslikke sunnimeetmeid (näiteks trahv või arest või mõlemad).

Soomes on võimalik vanemate vahel sõlmida sundtäitmisele alluv lapsega suhtlemise kokkulepe. Selleks, et kokkulepe ehk suhtlemist reguleeriv leping oleks sundtäitmisele pööratav (*pakkotäytäntöönpanokelpoinen*), tuleb see koostada kirjalikult justiitsministeeriumi määratud valemi vastaval vormil. Lapse elukohajärgse lastekaitseametniku kinnitab lepingu,

²¹ M. Bailey. Overview and Assessment of Approaches to Access Enforcement, lk 45.

²² *Ibid*, lk 60.

kui see ei ole lapse huvidega vastuolus. Kinnitatud leping on õiguslikult võrdne jõustunud kohtulahendiga. Juhul, kui otsust või lepingut ei täideta, rakendatakse läbi kohtu sunnimeetmetena trahvi ja lapse n-ö jõuga äratoomist (*nouto*). Suhtluskorra kohtulahendid ja kokkulepped ei kuulu kohtutäituri alluvusse (erandina vaid alla kolme kuud vanad lahendid või kokkulepped). Kohus annab korralduse sotsiaalametile (*Sotsiaalitoimi*), kelle ülesanne on panna pooled vabatahtlikult kohtulahendit või lepingut täitma. Kui sundtäitmine läbi sotsiaalmeti ei õnnestu, rakendab kohus sunnimeetmeid. Võimalik on määrata nn jooksev trahv (*juokseva uhkasakko*) iga ärajäänud kohtumise eest. Lapse jõuga äratoomine toimub vaid kohtu loal ja on ühekordne, nn jätkuvat jõu kasutamist kohus määrata ei saa.

Soome õigusruumis puudub hetkel aresti kohaldamise võimalus lahendit mittetäitva isiku suhtes, kuid tulenevalt analüüsitud materjalist peetakse seda pigem vajalikuks ning soovitakse õiguslikku olukorda, kus teatud hulga trahvide puhul oleks võimalik kohaldada aresti ning samuti juhtumitel, kus kohtulahendit ilmselgest pahatahtlikkusest ja kiusust ei täideta.

Erinevalt Eesti õiguskorrast, arvestatakse mitmetes riikides lapse sooviga lahendit või kokkulepet mitte täita ehk kui laps ei soovi teise vanemaga kohtuda, siis sunnimeetmeid kasutada ei saa (nt Soomes peale lapse 12-aastaseks saamist²³, USA-s peale 16-aastaseks saamist) või on välistatud lapse kriminaalvastutusele võtmine. Eesti KarS-i kohaselt on isik süüvõimeline, kui ta on vähemalt 14-aastane ning kuna KarS § 331¹ ei näe ette vanuselist piirangut sätte kohaldamiseks, saab Eestis teoreetiliselt vastutusele võtta ka alaealise lapse.

²³ Soome vanema vastutuse seaduse § 12. Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619>.

2. KOHTULAHENDI TÄITMATA JÄTMISE SÜÜTEO KOOSSEIS JA KOHALDAMISE EELDUSED

2.1. Kohtulahendi täitmata jätmise koosseisu tüüp

Vastavalt KrMS²⁴ § 193 lg-le 1 alustab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalmenetluse esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga tingimisel, et on olemas kriminaalmenetluse ajend ja alus ning puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud. Reeglina peaks kriminaalmenetluse alustamiseks piisama objektiivse süüteo koosseisu nende tunnuste sedastamisest, mis puudutavad tegu.²⁵ Lisaks süüteo koosseisu kahele liigile, objektiivsele ja subjektiivsele, on normi õigeks kohaldamiseks vajalik tuvastada koosseisutüüp, millest tuleneb mitmete karistusõiguslike instituutide kohaldamine.²⁶

KarS § 331¹ sätestatud süüteo koosseis on koosseisutüübilt alternatiiv-aktiline (mis eeldab lisaks kohtuotsuse mittetäitmisele ka seda, et isikut on täitemenetluses sama asja eest trahvitud), formaalne ja erilise isikutunnusega kuriteo koosseis.²⁷

Formaalsel deliktil ei ole õiguslikus mõttes tagajärge²⁸ ehk konkreetse tagajärje saabumine ei ole koosseisus ette nähtud. Tegu on nn teodeliktiga. Karistatav ebaõigus avaldub juba teos endas, millega teodelikt kahjustab õigushüve.²⁹ Eriline isikutunnus KarS § 24 lg 1 kohaselt on KarS-i eriosas või muus seaduses ettenähtud süüteo koosseisu tunnus, mis kirjeldab toimepanija isikuomadusi, eesmärke või motiive. KarS § 331¹ on selliseks eriliseks isikutunnuseks täitemenetluses karistatud³⁰ isik.

²⁴ Kriminaalmenetluse seadsustik. – RT I 2003, 27, 166 – RT I, 17.04.2012, 6.

²⁵ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 248.

²⁶ J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 230 (vnr 18).

²⁷ S. Laos. KarS § 331¹ komm 2 – Karistusseadustik. Kommenteeritud vlj.

²⁸ J. Sootak. Karistusõigus, lk 246 (vnr 80).

²⁹ *Ibid*, lk 231 (vnr 21).

³⁰ Käesolevas töös siin ja edaspidi karistatud isik täitemenetluses tähendab, et isikut on täitemenetluses trahvitud või talle on määratud sunniraha. Karistus selles kontekstis ei ole deliktiõigusest tulenev karistus, vaid täitemenetluslik meede kohustuse täitmise tagamiseks, selle täitmisele sundimiseks.

Lisaks erilise isikutunnusega koosseisuga on käeoleval juhul tegu ka omakäelise ehk endasüüteo koosseisuga ehk ebaõigus saab realiseeruda ainult teatud subjekti enda teoga; teoebaõigus ja õigushüve kahjustamise võimalus on otseses sõltuvuses konkreetse subjekti eripäradest.³¹ Isik saab täita koosseisu ainult ise – vahetult kehaliselt või muul viisil isiklikult.³² Vastavalt teobjekti ründamise intensiivsusele on vaadeldava süütekoosseisu puhul tegemist kahjustusdeliktiga, kus tekitatakse reaalne kahju õigushüvele (lähemalt töö punktis 3.3.).

Kohustus välja anda laps või asi või kohustus teha asendamatu toiming või hoiduda toimingute tegemisest võib olla ühekordne või regulaarselt korduv kohustus. Sotsiaalametile lapse üleandmise kohustus, avaliku vabanduse kohustus või konkreetse kunstniku poolt portree maalimise kohustus, kõik nimetatud on ühekordsed kohustused. Kui isik ei täida seda ühekordset kohustust, on tegemist selle ühekordse kohustuse mittetäitmisest tuleneva vältava süüteoga.

Vältava süüteo koosseis seisneb normi pidevas ehk kestvas rikkumises, koosseisu pidevas realiseerimises. Vältava süüteo puhul paneb isik toime üheainsa süüteo; see algab hetkega, mil isik hakkab oma kohustust rikkuma või astub keelust üle ning lõppeb teo faktilise lõppemisega³³. Vältava süüteo korral isik mitte üksnes ei loo õigusvastast seisundit, vaid ka säilitab selle, hoides toimuvat kontrolli all.³⁴ Vältava süüteo koosseis on õiguslikult täidetud juba õigusvastase seisundi loomisega, kuid faktiliselt lõppeb tegu alles seisundi lõppemisega³⁵.

Riigikohutu kriminaalkolleegium märgib oma lahendis nr 3-1-1-20-12, et vallasasjade väljaandmise kohustuse mittetäitmine kujutab endast vältavat süütegu ja seisneb tegevusetuses.³⁶ Seega kui isik ei täida ühekordset kohustust asjad välja anda, paneb ta toime vältava süüteo, mis lõppeb alles siis, kui isik asjad välja annab. Kuna sunniraha määramine ei ei asenda kohustuse täitmist, jätkub edasise kohtulahendi täitmatajätmise korral rikkumine ka peale kohtutäituri poolt sunniraha määramist. Teisisõnu on tegemist olukorraga, kus täitemenetluse raames tegevusetuse eest trahvitud isiku loodud spetsiifiline seisund – asjade üleandmata jätmise sissenõudjale – kestab edasi ka pärast temale sunniraha määramist.³⁷

³¹ StGB-Schönke/Schröder: A. Schönke, H. Schöder. Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Aufl. München: Beck 2006, § 13/132 (viidatud J. Sootak. Karistusõigus, lk 238, vnr 48).

³² J. Sootak. Karistusõigus, lk 238 (vnr 48).

³³ J. Sootak. Karistusõigus, lk 237 (vnr 44).

³⁴ RKKKm 3-1-1-64-07, 05.12.2007.

³⁵ J. Sootak. Karistusõigus, lk 237 (vnr 44).

³⁶ RKKKm 3-1-1-20-12, 09.04.2012, p 18.

³⁷ *Ibid.*

Suhtlust korraldav lahend sisaldab regulaarselt korduvat kohustust, kus lahuselava vanema ja lapse vaheline suhtlemise kord on kohtulahendis sätestatud perioodiliselt. Näiteks kord, kus laps veedab iga teise nädalavahetuse reede õhtust pühapäeva õhtuni lahuselava vanemaga, tähendab, et lapsega kooselaval vanemal on kohustus anda laps teisele vanemale üle reedel ning kui ta seda ei tee, on toimunud kohtulahendi mittetäitmine. Kohtulahendi kohane järgmine kohtumine on juba uus kohustus ning selle mittetäitmine ka uus rikkumine.

Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et elatisraha maksmisest kõrvalehoidumine (KarS § 169), mis sarnaselt suhtluskorrale on perioodiline kohustus (igakuine kohustus tasuda teatud summa) on vältav, mitte korduv süütegu.³⁸ Sarnaselt elatisraha maksmisest kõrvalehoidumisega saab töö autori arvates pidada kohtulahendi pidevaks ehk kestvaks rikkumiseks ka olukorda, kus lapsega kooselav vanem laseb küll teisel vanemal lapsega kohtuda, kuid kohtulahendiga ettenähtust vähemas määras (täidab kohtulahendit vaid osaliselt) näiteks kahe nädalavahetuse asemel üksnes ühel nädalavahetusel kuus (rikkumine küll toimub üksnes ärajäänud nädalavahetuses, kuid kestvalt kohtulahendis ettenähtud kohtustust rikkudes).

Suhtlust korraldavat kohtulahendit saab rikkuda ka lahuselav vanem, kellel on õigus lapsega kohtuda. Eelpool toodud näite puhul, kui lahuselav vanem ei täida oma kohustust laps pühapäeval teisele vanemale tagasi tuua, on tegemist vältava rikkumisega.

2.2. Kohtulahendi täitmata jätmise objektiivne ja subjektiivne koosseis

2.2.1. Objektiivne koosseis

KarS § 331¹ süüteo koosseis on kohtulahendiga kohaldatud üksikute mittekaristuslike abinõude täitmise korra rikkumine. Süüteo koosseisuga kaitstavaks õigushüveks on kohtulahendi täitmine ning lisaks ka isiku õigused ja vabadused, kelle kasuks tehtud kohtulahendit on rikutud. Paragrahv 331¹ erineb teistest 4. jaos sätestatud kuritegudest selle poolest, et säte ei ole suunatud mitte selle isiku kaitsele, kelle kasuks kohtulahend on tehtud, vaid täitemenetluse võlgniku kaitseks.³⁹ See tähendab, et isikul, kelle kasuks tehtud otsust on

³⁸ J. Sootak. Karistusõigus, lk 237 (vnr 44).

³⁹ S. Laos. KarS 18. ptk komm 6. - Karistusseadustik. Kommenteeritud vlj.

rikutud (kohtulahendiga õigustatud isik), ei saa oma õigusi taastada ja kaitsta kriminaalõiguse sätete kohaselt ehk esitada avaldust kriminaalmenetluse alustamiseks kohtulahendit mittetäitva võlgniku vastu enne, kui täitemenetluses on kohtutäitur kohtulahendi sundtäitmiseks tarvitusele võtnud kõik võimalikud vahendid täitemenetluse seadustikus⁴⁰ ettenähtud korras.

Kuriteokoosseisu objektiivne koosseis seisneb tsiviilkohtumenetluses tehtud kohtulahendi, millega kohustatakse välja andma laps või asi või tegema asendamatu toimingut või hoiduma toimingu tegemisest, täitmata jätmises. Eeltoodust tuleneb ka see, et käesoleva paragrahvi alusel ei kuulu karistamisele tsiviilkohtumenetluses tehtud selliste lahendite täitmata jätmised, mis seisnevad rahalise kohustuse täitmises või mille sisuks ei ole lapse või asja välja andmine ega asendamatu toimingu tegemine või toimingu tegemisest hoidumine. Koosseisuga ei ole hõlmatud asendatava toimingu tegemata jätmise, kuna TäiteMS § 182 kohaselt võib selle kohtutäituri loal täita võlgniku kulul kolmas isik. Tsiviilasjas tehtud kohtulahendi, mille sisuks on lapse või asja väljaandmine või teatava toimingu tegemine või toimingust hoidumine, täitmist reguleerib TäiteMS III osa (töö punktid 1.1. ja 1.2.).

Vastutusele võtmise eelduseks (karistuse kohaldamiseks nõutav) on see, et isikut oleks kohtulahendi täitmata jätmise eest (ehk sama asja eest) eelnevalt täitemenetluses trahvitud või tema suhtes on täitemenetluses juba kohaldatud aresti. Nõndanimetatud karistatus täitemenetluses (vt ka viide nr 30) on selle kuriteo objektiivset külge iseloomustav tunnus.⁴¹ Alus tsiviilkohtulahendi täitmata jätmise eest täitemenetluses trahvi või aresti määramiseks oli kuni 24.03.2011. a sätestatud TäiteMS §-s 183. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadusega⁴² asendati trahv ja arest uue sunnimeetme – sunnirahaga. TäiteMS § 26¹ lg 9 kohaselt võib kohtutäitur isikule määrata sunniraha korduvalt kuni kohustus täidetakse ehk sunniraha tasumine ei vabasta kohustatud isikut täitedokumentis sisalduva kohustuse täitmisest.

Seega tuleb isiku süüditunnistamiseks KarS § 331¹ järgi objektiivse koosseisu tasandil tuvastada, et isik ei ole täitnud kohtuotsust ning teda on selle eest täitemenetluses karistatud. See tähendab, et süüdi saab tunnistada ka isiku, kes ei täitnud kohtulahendit kuni

⁴⁰ Täitemenetluse seadustik. - RT I 2005, 27, 198. - RT I, 21.03.2011, 35.

⁴¹ S. Laos. KarS § 331¹ komm 3.2. - Karistusseadustik. Kommenteeritud vlj.

⁴² Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. - RT I 2005, 39, 308.

kriminaalasja alustamiseni, kuid kriminaalasja menetlemise käigus on lahendi täitnud või hakanud lahendit täitma. Lapsega suhtlemise korra lahendite puhul ei ole igakordne kohtulahendi täitmata jätmise koosseisuline, vaid koosseis on täidetud peale kohtulahendi mittetäitmise eest täitemenetluses sunniraha määramist. Sunniraha saab määrata kuni kohtulahendi täitmiseni, millest tulenevalt iga järgmine sunniraha määramine saab kaasa tuua uue kriminaalasja.

2.2.1.1. Subjekt

Vaadeldav süütegu eeldab subjektina erilise isikutunnusega isikut ehk isikut, keda on täitemenetluses juba karistatud, ja kellele on tsiviilasjas tehtud kohtulahendiga pandud kohustus anda välja laps või asi või teha asendamatu toiming või hoiduda toimingute tegemisest. Erisubjektiga koosseisus saab täideviija olla vaid nõutud erisubjekt. Kuna tegemist on ka omakäelise deliktiga, ei saa analüüsitavas koosseisus täideviija olla asendatava toimingute tegemata jätnud isik, sest sel juhul kohustuse täitja isik ei ole tulemuse seisukohast oluline.

Nagu eelpool juba välja toodud, on asendamatuks toiminguks ka lapsega suhtlemist korraldav (võimaldav) kohtulahend, sest lapse ja lahuselava vanema suhtlemist, sealhulgas kohtumist, ei saa asendada muu toiminuga ega seda toimingut ei saa teha lapse või vanema eest keegi teine. Seega saab kirjeldatud asendamatu toimingut – täita suhtlemise korda - teha nii lapsevanem kui ka laps ise. Kohtulahendis määratakse kindlaks suhtlemise kord lahuselava vanema ja lapse (laste) vahel. TsMS⁴³ § 563 sätestab küll, et kui teine vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat kohtumäärust või raskendab selle täitmist, võib vanem, kelle õigusi on sellise tegevusega rikutud sellest rikkumisest teatada ning ei räägi midagi sellest, et sarnane õigus oleks vanemal ka siis, kui suhtlemist korraldavat kohtumäärust ei täida laps.

Süüühimõtte (KarS § 32) kohaselt saab isikut õigusvastase teo eest karistada üksnes siis, kui ta on selle toimepanemises süüdi. Isik on teo toimepanemises süüdi, kui ta on süüvõimeline ja puudub süüdi välistav asjaolu. KarS § 33 järgi on isik süüvõimeline, kui ta on teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt neljateistaastane.

⁴³ Tsiviilkohtumeneluse seadustik. - RT I 2005, 26, 197. - RT I, 28.12.2011, 44.

Kehtiva regulatsiooni kohaselt oleks seega võimalik neljateist- kuni kaheksateistaastane alaealine laps võtta kriminaalvastutusele, kui ta ei täida suhtlemist korraldavat kohtumäärust, kus on reguleeritud suhtlemine tema ja lahuselava lapsevanema vahel. Töö kirjutaja on arvamusel, et selline seadusest tulenev võimalus alaealisele lapsele kriminaalkaristuslik märk külge panna, ei ole kooskõlas õigusriigi põhimõtetega. Alaealine ei ole reeglina veel isiksusena väljakujunenud ning osalemine kriminaalmenetluses kuriteos süüdistatavana (sageli) tulenevalt vanematevahelistest konfliktidest, ei täidaks kriminaalpoliitika eesmärki ning pigem võib muutuda takistuseks lapse ühiskondlikul integreerumisel. Alaealine laps on suuresti vanemata mõju all ning kui üldse, siis suhtlemise korra mittetäitmise eest võiks võimalik olla vastutusel võtta siiski üksnes lapsevanemat. Sellest tulenevalt on kindlasti vajalik sätet täpsustada ning välistada alaealise lapse vastutus kirjeldatud süüteo eest.

2.2.2. Subjektiivne koosseis

Subjektiivsest küljest eeldab käsitletav süüteo koosseis tahtlust kõigi selle objektiivsete asjaolude suhtes.⁴⁴ Objektiivse koosseisu eeldustena kuuluvad tahtluse esemesse eelkõige need teo karistatavust põhistavad koosseisutunnused, millega seadusandja kirjeldab teo subjekti (kohtulahendit mittetäitev isik), objekti (kohtulahend), sh objekti eritunnuseid (täitemenetluses karistatud) ning teo modaliteete, st süüteo toimepanemise kohta, aega ja viisi iseloomustavaid tunnuseid.⁴⁵ Koosseis on täidetud, kui isik tegutseb vähemalt kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4).⁴⁶

Võiks eeldada, et kui objektiivse koosseisu tasandil on tuvastatud, et isikut on kohtulahendi mittetäitmise eest täitemenetluses karistatud, on tõendatud vähemalt isiku kaudne tahtlus. Tulenevalt täitemenetluses kehtivast formaliseerituse printsibist ei ole aga kohtutäitur pädev lahendama täitedokumendi sisulise õiguspärasusega seotud küsimusi⁴⁷ ehk teha otsuseid ega anda õiguslikke hinnanguid sh võlgniku tahtlusele, vaid üksnes fikseerib, kas kohtulahendit täidetakse või mitte. Lisaks, kuna kriminaalmenetlust saab alustada alles peale täitemenetluses sunniraha määramist ning kriminaalõiguslikku karistust kohaldatakse tegevuse (tegevusetuse)

⁴⁴ S. Laos. KarS § 331¹ komm 5. - P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustk. Komm vlj.

⁴⁵ P. Pikamäe. KarS § 16 komm 8.2. - P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustk. Komm vlj.

⁴⁶ S. Laos. KarS § 331¹ komm 5. - P. Pikamäe, J. Sootak. Karistusseadustk. Komm vlj.

⁴⁷ A. Alekand. Täitemenetlusõigus, lk 48.

osas, mis järgneb sunniraha määramisele, on igal juhul vajalik tuvastada tahtluse liik täitemenetlusest eraldiseisvana.

2.3. Täitemenetluses tehtud trahv või arest kriminaalmenetluse alustamise eeldusena

2.3.1. Täitemenetluses kuni 2011. a kehtinud regulatsioon

Tulenevalt karistusseadustikust on kohtulahendi täitmata jätmise eest vastutusele võtmise eelduseks isikule (subjektile) täitemenetluses tehtud trahv või arest, mis on nimetatud kuriteo objektiivseks küljeks. Kohtuotsust mittetäitva isiku saab võtta kriminaalvastustusele üksnes siis, kui isikut on otsuse mittetäitmise eest täitemenetluses trahvitud või on kohaldatud arest. Alus tsiviilkohtulahendi täitmata jätmise eest täitemenetluses trahvi või aresti määramiseks oli kuni 24.03.2011. a sätestatud TäiteMS §-s 183, mis koosnes 4 lõikest. Viidatud sätte lõige 4 andis kohtutäiturile õiguse kohaldada aresti. Samas lõikes oli rõhutatud, et trahvi tasumine või aresti kandmine ei vabasta kohustatud isikut täitedokumentis sisalduva kohustuse täitmisest.

Trahvi ei saanud kohtutäitur määrata ise, vaid trahvi määramiseks tegi kohtutäitur sissenõudja eelneva avalduse alusel ettepaneku kohtule ning trahvi määras kohus (enne trahvimist tuli võlgnikule teha trahvihoiatus).

2.3.2. Täitemenetluses kehtiv regulatsioon

Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadusega⁴⁸ muudeti alates 24.03.2011. a TäiteMS § 183 sõnastust ning kehtiva regulatsiooni kohaselt, kui toimingut saab teha üksnes võlgnik ise, kuid ta ei tee seda määratud tähtpäevaks või kui võlgnik rikub kohustust teatud toimingut taluda või toimingust hoiduda, võib kohtutäitur määrata võlgnikule sunniraha TäiteMS §-s 26¹ sätestatud korras.

Seaduse muudatusega asendati senine kohtu poolt trahvi määramise regulatsioon kohtutäituri poolt määratava sunniraha regulatsiooniga. Seaduseandja asendas täitemenetluses trahvi sunnirahaga ning kaotas võimaluse kohaldada kohustust rikkuva isiku suhtes aresti.

⁴⁸ Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. - RT I, 14.03.2011, 3.

Karistusseadustikus jäeti regulatsioon samaks ehk kriminaalvastutusele võtmise eelduseks on endiselt täitemenetluses kohaldatud arest ning trahv, mitte sunniraha.

Kirjeldatud seadusemuudatuste eelnõu autorid leidsid, et kuna kohtutäitur oma tegevuses täitedokumendi täitmisel sarnaneb haldusorganiga, on õigem, et ka täitemenetluses võiks kohtutäituri õiguste tagamiseks kohaldada sunnivahendit.⁴⁹ Leiti, et sunniraha ei ole karistus, vaid abinõu sundimaks võlgnikku või kolmandat isikut täitma talle pandud kohustusi. Samas oli seda ka trahv, mis pidi motiveerima kohustust täitma. Sarnaselt trahviga võib sunniraha kohtutäitur määrata seni, kuni kohustus on täidetud.⁵⁰

Trahvi määramise asendamine sunniraha määramisega laiendas oluliselt kohtutäituri volitusi, kiirendades oluliselt sunnimeetme määramise protsessi, kuna kohtutäitur saab sunniraha määrata ise oma otsusega, mitte ei pea enam pöörduma kohtu poole nagu seda tuli teha trahvi määramise puhul (kohtutäitur tegi kohtule ettepaneku isiku trahvimiseks).

Niinimetatud karistus täitemenetluses on selle kuriteo objektiivset külge iseloomustav tunnus.⁵¹ Järgnevalt analüüsib töö autor, kas täitemenetluses sunniraha määramine on karistus täitemenetluses ning kas sunniraha määramisega on karistusseadustikus sätestatud kohtulahendi täitmata jätmise kuriteo koosseis täidetud.

2.3.2.1. Trahvimine täitemenetluses

Kitsas tähenduses võib öelda, et trahvimine tähendab trahvi määramist. Kriminaalõiguses trahv on rahaline karistus, mille eesmärk on sundida isikut lõpetama seadusvastane käitumine ning hoidma õigusrikkujat ja teisi isikuid uute õigusrikkumiste toimepanemisest tulevikus (eri- ja üldpreventsioon).⁵² Rahalise karistuse ehk trahvi määramise puhul ei ole vaidlust, et tegu on trahvimisega. Karistusseadustikus räägitakse üksnes rahatrahvist (kui rahaline karistus sooritatud väärteo eest),⁵³ kuid KarS § 331¹ tähenduses on vajalik analüüsida trahvimist (mitte trahvi) täitemenetluses.

⁴⁹ Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (763 SE) seletuskiri, lk 1. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=1033443.

⁵⁰ *Ibid*, lk 4.

⁵¹ S. Laos. KarS § 331¹ komm 3.2. - Karistusseadustik. Kommenteeritud vlj.

⁵² R. Narits. PS § 113 komm 8.2. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2., täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008.

⁵³ KarS § 7.

Eesti keele seletav sõnaraamat seletab trahvi kui võimalikku rahatrahvi või kui mingit muud karistust.⁵⁴ Samuti sünonüümsõnastik määratleb trahvi kui karistust.⁵⁵ Karistusseadustikus on objektiivse koosseisuna toodud täitemenetluses toimunud trahvimine. Seega ei pea tegu olema üksnes rahatrahvi määramisega, vaid tegu võib olla ka muu karistamise meetodiga. Seega grammatilise tõlgendamise abil võiks järeldada, et igasugune trahvi määramine on ka karistamine.

Analüüsides trahvimist KarS § 331¹ objektiivse koosseisu tähenduses täitemenetluses, tuleb analüüsida, et mis on see täitemenetluslik meede, mida täitemenetluses on võimalik kohtutäituril kasutada isiku seadusvastase käitumise lõpetamiseks. Kehtiva TäiteMS regulatsioon laseb arvata, et sunniraha on mõjutus- või sunnivahend teatud toimingu (mida saab teha üksnes võlgnik ise) talumise või toimingust hoidumise kohustuse täitmiseks. Sunniraha määratakse, kui toimingut saab teha üksnes võlgnik ise, kuid ta ei tee seda määratud tähtajaks või kui võlgnik rikub kohustust teatud toimingut taluda või toimingust hoiduda ehk võlgnik käitub seadusvastaselt. Seega kui käsitleda KarS-i koosseisu tunnust - täitemenetluses toimunud trahvimist – normiformulatsiooni tähenduses, võib öelda, et KarS-i koosseisus olev mõiste “trahvimine täitemenetluses“ tähendab täitemenetluses mõjutus- või sunnivahendi kohaldamist.

2.3.2.2. Sunniraha erinevus trahvist

Sunniraha mõiste on Eesti õigusmaastikul eksisteerinud juba pikka aega, kuid siiani puudub sõnal selge ja ühene õiguslik tähendus. Asendustäitmise ja sunniraha seaduse⁵⁶ § 10 lg 1 kohaselt on sunniraha hoiatuses kindlaksmääratud summa, mille adressaat peab tasuma, kui ta ei täida talle ettekirjutusega pandud kohustust hoiatuses märgitud tähtaja jooksul. Sama seaduse § 2 lg 2 kohaselt võib sunnivahendit kuni ettekirjutusega taotletava eesmärgi saavutamiseni korduvalt rakendada. ATSS ütleb aga sõnaselgelt, et sunnivahendi ehk sunniraha rakendamist ei käsitata karistusena (ATSS § 3 lg 2).

⁵⁴ Eesti keele seletav sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2009.

⁵⁵ Sünonüümsõnastik. Teine, ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Tallinn: 2007.

⁵⁶ Asendustäitmise ja sunniraha seadus. - RT I 2001, 50, 283. - RT I, 23.02.2011, 5.

Riigikogu ATSS-i eelnõu teisel lugemisel selgitab eelnõu autor, et sunniraha ei ole karistusliku eesmärgiga, temas ei sisaldu negatiivset, hukkamõistvat hinnangut isiku käitumisele. Tegu on instrumendiga õiguskindluse tagamiseks. Tema eesmärk on tekitada isikus huvi ja motivatsioon temale suunatud õiguspäraseid korraldusi, otsuseid täita.⁵⁷ Pigem selgitatakse sunniraha ja halduskaristuse eristamise vajadust õigusliku seisundi tagajärjega seonduvalt – esimese puhul ei teki isikule õiguslike tagajärgedega piiranguid avalikkuse ees (nt piirang mingile ametikohale asumisel).

Põhiseaduse § 113 sätestab, et riiklikud maksud, koormised, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus. Sunniraha on rahaline makse. Kindlasti ei ole sunniraha sundkindlustuse makse ega koormis. Sunniraha ei saa olla riiklik maks, sest puudub maksjale antav vastuhüve. Üheks võimaluseks oleks käsitletavat sunniraha mõista trahvi eriliigina. Töö autori sellekohast mõttearendust toetab ka põhiseaduse kommentaarides välja toodud seisukoht, et põhiseaduse tähenduses kuuluvad trahvi hulka ka haldusõiguslikud mittekaristusliku iseloomuga mõjutusvahendid, nagu näiteks asendustäitmine ja sunniraha seaduse kohaselt määratav sunniraha.⁵⁸

Täitemenetluses määratud sunniraha osas puudub käesoleval ajal kohtupraktika. Seoses trahvi määramisega on esimese astme kohus ühes oma lahendis⁵⁹ asunud seisukohale, et täitemenetluses kohaldatud rahatrahv pole karistus süüteo eest, vaid selle abil püütakse mõjutada süüdlast kohtuotsust täitma. Seega käsitleti täitemenetluses määratud rahatrahvi samuti rahalise mõjutus- ja sunnivahendina, mitte trahvimist kui karistamist. Sellest tulenevalt saab analoogia korras järeldada, et KarS § 331¹ eeldusena toodud trahvimine täitemenetluses tähendab täitemenetluses sunnimeetme määramist, mis kehtiva TäiteMS kohaselt on võimalus kohtulahendit mittetäitvale isikule määrata sunniraha.

⁵⁷ Riigikogu toimetatud stenogramm, 14.03.2001. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=14&date=984567600&pkpkaupa=1&paevakord=2000007616>.

⁵⁸ R. Narits. PS § 113 kamm 8.2. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud vlj.

⁵⁹ HarjuMK 1-10-15699, 02.06.2008.

2.3.3. Sunniraha kui KarS § 331¹ objektiivse koosseisu tunnus

Kokkuvõtvalt peab nentima, et trahvi ja sunniraha määratlused on üpris segased ning kindlasti annab sõnastuse erinevus põhjendatud aluse pikkadeks kohtuvaidlusteks. Igal juhul on tegu meetmega, kas see on siis karistus või sunnivahend, millel on sarnane eesmärk sundida võlgnikku kohtulahendit täitma ning eeldus isiku kriminaalvastutusele võtmiseks peaks olema olemas. Seega, kuigi ühe võimalusena saab sunniraha vaadelda trahvina, leiab töö autor, et on ebamõistlik kulutada niivõrd palju ressursi võimalikele juriidilistele tõlgendustele ja vaidlustele ning muutes ühes seaduses teise seaduse sätte toimimise eeldusi, oleks mõistlik muuta ka eeldusi sisaldavat sätet nii, et see siiski ka reaalselt toimiks.

Õiguskindlus (PS § 13) nõuab, et rakendatavad reeglid oleksid inimesele kasulikult selged ja täpsed.⁶⁰ Seadus on see, mis seob üht ja kaitseb teist ning loob vajaliku selguse, määratluse ja õiguskindluse ühiskonda.⁶¹ Seadus peab olema asjassepuutuvale inimesele kättesaadav, omama teatud kvaliteeti, mis võimaldaks inimesel ette näha selle tagajärgi enda suhtes, ning olema kooskõlas õigusriikluse põhimõtetega.⁶² Juba 1994. aastal ühes lahendis osutas Riigikohus, et ebapiisav regulatsioon põhiõiguste ja vabaduste piirangute kehtestamisele ei kaitse igapäevast riigivõimu omavoli eest.⁶³ Seega oleks mõistlik karistusseadustiku vastavat punkti muuta kooskõlas täitemenetlusseadustikus selleks antud võimalusi arvesse võttes.

Küll aga vajab analüüsimist küsimus, et kas sunniraha või ükskõik mis muu täitemenetluses määratud sunnivahend on karistus materiaalses mõttes ning kui see seda on, tagada täitemenetluses menetlusosalisele tema põhiõigused. Riigikohtu üldkogu on oma lahendis sedastanud, et riiklik sunnivahend, mida formaalses karistusõiguses karistuseks ei loeta, vajab kontrollimist selles osas, et kas seda sunnivahendit saab siiski vaadelda karistusena materiaalses mõttes, s.o õigusrikkumise eest kohaldatava meetmena, mis evib karistuse olemust ja eesmärki ning on piisavalt rakse, olemaks võrreldav kriminaalkaristusega formaalses tähenduses⁶⁴ (EIÕPVK konventsiooni art 6 lg 1). Oluline on tähelepanek, et Riigikohus tühistas oma 09.04.2012. a lahendiga⁶⁵ ringkonnakohtu otsuse põhjendused, kus

⁶⁰ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 291.

⁶¹ *Ibid*, lk 247.

⁶² EIÕKohus 24.04.1990, 11801/85, *Kruslin vs. France*.

⁶³ RKPJKm III-4/A-1/94, 12.01.1994.

⁶⁴ RK üldkogu 25.10.2004 otsus 3-4-1-10-04, p 17.

⁶⁵ RKKKm 3-1-1-20-12, 09.04.2012.

ringkonnakohus leiab, et sunniraha ei ole karistus, kuid ei võta ise seisukohta, kas sunniraha seda materiaalses mõttes on. Seega on küsimus sunnirahast kui materiaalsest karistusest lahendamata ning tuleb jääda ootama Riigikohtu vastavasisulist seisukohta.

2.3.4. Arest täitemenetluses

KarS § 331¹ tähenduses on vajalik analüüsida aresti mõistet täitemenetluses. Kuigi karistusseadustik sätestab aresti täitemenetluses kriminaalvastutusele võtmise eeldusena, ei anna täna kehtiv TäiteMS võlgniku suhtes, kes ei täida kohtulahendit, õigust kohaldada aresti. Seega, kuna aresti kohaldamise võimalus käesoleval ajal täitemenetluses puudub, ei saa see eeldus kehtida ka kriminaalvastutusele võtmise eeldusena.

Vastav aresti kohaldamise võimalus võlgniku suhtes oli olemas kuni 2011. aastani kehtinud TäiteMS redaktsioonis,⁶⁶ kehtivast on see aga välja jäänud ning seaduseelnõu seletuskirjast ei ole võimalik välja lugeda eelnõu koostajate muud soovi, kui et tagada kohtulahendi täitmine täitemenetluses üksnes sunniraha instrumendiga.

Töö autor on arvamisel, et aresti kaotamine võis olla tingitud asjaolust, et seaduse loojad võisid näha võimalikku mitmekordse karistamise keelu ehk *in bis in idem* põhimõtte rikkumist. Kuna aga arest tuli vana seaduse alusel kohaldamisele mitte trahviga samaaegselt, vaid peale trahvi määramist edaspidise kohtulahendi mittetäitmise eest, on arestis kohaldamise võimalusest loobumine asjakohatu. TsMS annab kohtule õiguse kohaldada aresti palju väiksemate menetluslike rikkumiste puhul (nt TsMS § 45 lg 4) ning jääb arusaamatuks, miks ei võiks seda teha täitemenetluses sarnaselt varem kehtinud redaktsioonile, kus kohtutäituri ettepanekul kohus sai kohaldada aresti. Võimalus teha aresti kohaldamise ettepanek kohtule võiks siiski järgneda peale sunniraha määramist.

Sunniraha saab küll korduvalt määrata, kuid sunniraha tasumise kohustus (isegi korduv) ei pruugi tagada kohtulahendi täitmist. Maakohus on ühes oma lahendis asunud seisukohale, et kohtul tuleb kaaluda trahvi(de) määramise otstarbekohasust ja mõistlikkust, et lapsevanemate korduv vastastikuste hagide ja avalduste alusel trahvimine ning kohtukulude tasumine ei

⁶⁶ Muudetud RT I, 14.03.2011, 21.

paneks nende poolt ülalpeetavaid lapse raskesse majanduslikku olukorda.⁶⁷ Sunniraha määramise puhul küll koheselt ei kaasne kohtukulud, kuid need võivad tekkida sunniraha määramise otsuse vaidlustamisel kohtus. Samuti lisanduvad täitemenetluse kulud.

Seega võiks siiski seaduses olla ka võimalus sunnirahale lisaks või asemel kohaldada kohtulahendi täitmata jätmise eest sunnimeetmena aresti. Soomes, kus lahendi täitmise tagamise sunnimeetmeteks on trahv ja lapse jõuga äratoomine (*nouto*), on õiguspraktikud samuti seisukohal, et peaks siiski olema seaduslik võimalus trahvisumma arestiks või vangistuseks pööramiseks ning see võiks olla kasutusel näiteks juhtudel, kui lahendist tulenevat kohustust pidevalt, täiesti põhjendamatult rikutakse (teise vanema kiusamise või kokkuleppe pahatahtliku takistamise eesmärgil) ja ka siis, kui last pahatahtlikult peidetakse või viiakse välismaale eesmärgiga lahendit mitte täita. Samuti ollakse arvamusel, et trahvi tõhususe parandamine läbi aresti määramise võimaluse vähendaks lapse jõuga äratoomiste (*nouto*) juhtumite arvu, millest vastupidine arengusuund oleks vastuvõetamatu.⁶⁸

2.4. Lapsega suhtlemist korraldava lahendi eriregulatsioon

Lapsega suhtlemise korraldamine lahendatakse tsiviilkohtus hagita menetluses.⁶⁹ Tulenevalt asjaolust, et suhtluskorra määramine kohtumenetluse korras läbi kolme kohtuastme võib võtta väga pika aja, on võimalik esialgse õiguskaitse raames menetlusosalisel taotleda menetluse ajaks ehk lõpplahendi jõustumiseni ajutist suhtluskorda lahuselava vanema ja lapse vahel. Kirjeldatud ajutist lahendit pakkuva kohtumääruse mittetäitmise puhul on samuti tegemist olukorraga, kus võlgnik rikub kohustust hoiduda teatud toimingute tegemisest (kohtumiste takistamisest) või teha asendamatu toiming (kohtumiste lubamine), mis takistavad hagi tagamise määruse täitmist,⁷⁰ ning kohtutäituril on õigus alustada täitemenetlust TäiteMS § 183 alusel ning määrata kohtumäärust mittetäitvale isikule (võlgnikule) sunniraha.

⁶⁷ ViruMK 2-08-52271, 10.07.2009.

⁶⁸ P. Hakunti-Nimeäle. Lapsen etu huoltoja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa. Väitekirj. Turu Rakendusõiguskool 2008, lk 29-30. Arvutivõrgus: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/1235/Hakunti-Niemela_Piia.pdf.pdf?sequence=1.

⁶⁹ TsMS § 550 lg 1 p 2.

⁷⁰ RKTSKm 3-2-1-86-09, 17.09.2009, p 12.

Justiitsministeerium on selgitanud, et esialgse õiguskaitse korras tehtud lapsega suhtlemise korra määramise eesmärgiks on tagada, et vanem ei kaotaks enne avalduse sisulist lahendamist lapsega kontakti. Lahend tehakse kiiresti ja suhtlemiskord määratakse kindlaks üksnes ajutiselt menetluse ajaks.⁷¹

Keerulisem ja aeganõudvam on aga lapsega suhtlemise korra määramise avalduse alusel tehtud määrusega ehk hagita menetluse lõpplahendiga, mis kehtiva seadusandluse kohaselt ei muutugi sundtäidetavaks, vaid sundtäidetavaks muutub TsMS § 563 lg-s 7 ettenähtud lepitusmenetluse läbimist tunnistav määrus, millega kohus määrab, milliseid sunnivahendeid tuleb rakendada. Järgnevalt analüüsingi, kas lapse ja lahuselava vanema vahelise kontakti säilimine (ehk kontakti mittekaotamine) ka peale kohtulahendi jõustumist (ehk peale esialgse õiguskaitse korras määratud suhtlemise korra lõppemist) on kehtiva regulatsiooni alusel tagatud või mitte.

2.4.1. Täitemenetluse alustamise eeldusena lepitusmenetluse läbimine

TsMS § 563 näeb lapsega suhtlemist korraldava määruse rikkumise korral ette erikorra, mis peab alati olema läbitud enne sundtäitmist. Tegemist on lepitusmenetlusega. Kui seda ei ole läbitud, ei saa täitemenetlust läbi viia. Nimetatud säte võimaldab lapsega suhtlemist reguleeriva kohtumääruse täitmise tagamiseks ja rikkumise kõrvaldamiseks viia läbi täitemenetluse üksnes lepitusmenetluse ebaõnnestunuks tunnistamise määruse alusel.

Sellest tulenevalt, kui määrus lapsega suhtlemise reguleerimise kohta on tehtud hagita menetluses lapsega suhtlemise korra määramise avalduse lahendina ja määrust ei täideta, tuleb määruse mittetäitmise korral läbida lepitusmenetlus ja sundtäita saab alles TsMS § 563 lg 6 p 1 alusel tehtud lepitusmenetluse ebaõnnestunuks tunnistamise määrust, milles kohus on määranud, milliseid sunnivahendeid tuleb rakendada.⁷² Seega ei ole tulenevalt eelnimetatud sätetest enne lepitusmenetlust tehtud kohtumäärus, milles määratakse kindlaks lapsega suhtlemise kord, täitedokumendiks, s.t et suhtluskorda määrav kohtulahend ei ole sundtäidetav.⁷³

⁷¹ Justiitsministeeriumi vastus Ühendus Isade Eest. Tallinn, 15.02.2010 nr 10.1-8/832.

⁷² TsMS § 563 lg 7.

⁷³ RKTSKm 3-2-1-118-09, 25.11.2009, 13.

Seega, kui üks vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat kohtumäärust (s.h ei täida seda), ei saa teine vanem, kelle õigusi on rikutud, pöörduda kohtutäituri poole täitemenetluse alustamiseks asendamatu toimingu tegemiseks, vaid peab uuesti pöörduma avaldusega kohtu poole lepitusmenetluse alustamiseks. Seadus annab selge aluse uue pika menetluse käivitamiseks, kus lepitusmenetluse raames saab muuta suhtlemist puudutavat määrust, andes kohtulahendit mitte täita soovivale isikule seadusest tuleneva võimaluse asjas juba varem tehtud, jõustunud ja kehtivat kohtulahendit mitte täita.

Sisuliselt tähendab see seda, et kohus muudab oma varasemalt tehtud ja jõustunud määruse sundtäidetavaks alles hilisema lahendiga ning esialgne määruse ei ole täitmiseks kohustuslik. Saab järeldada, esimene kohtulahend on vaid formaalsus ning ei ole sundtäidetav. Seega eksisteerib tänasel õigusmaastikul lahend, millele ei ole juriidilist jõudu ning mis töö autori arvates on vastuolus PS §-ga 15.

2.4.2. Koosseisu puudumine lapsega suhtlemist korraldava määruse mittetäitmisel

2.4.2.1. Esialgse õiguskaitse rakendamise määrus

Esialgse õiguskaitse raames kohtulahendiga määratud ajutine suhtluskord lahuselava vanema ja lapse vahel on sundtäidetav koheselt (vastupidiselt lõplikule lahendile). Juhul, kui on alustatud täitemenetlust nimetatud dokumendi täitmise osas, kaotab alustatud täitemenetlus esialgse õiguskaitse korras oma õigusliku aluse lõpliku lahendi väljakuulutamisel. Esialgse õiguskaitse rakendamise taotluse alusel tehtud määruse alusel täitemenetluses nn võlgnikule määratud sunniraha ei ole kriminaalmenetluse alustamise eelduse täitmiseks, kuna tegemist on erinevate määrustega ehk tegu on kahe erineva kohtulahendiga (mis küll on tehtud ühes ja samas kohtuasjas).

Seega, isegi juhul, kui üks lapsevanem ei ole täitnud kohtumenetluse ajal esialgse õiguskaitse korras määratud ajutise suhtluskorra kohtulahendit ning tema suhtes on alustatud suhtlemise tagamiseks täitemenetlus ning on määratud sunniraha kohtulahendi mittetäitmise eest, tuleb lapsevanema suhtes, kes ei täida suhtluskorda määravat lõplikku lahendit ehk hagita menetluse lõpplahendit, alustada lepitusmenetlust, mille ebaõnnestumisel tuleb alustada uut

täitemenetlust ning ei saa enne viimase täitemenetluse raames määratud sunniraha määramist alustada ka kriminaalmenetlust lahendi mittetäitmise koosseisu alusel.

2.4.2.2. Suhtlemist korraldav lõplik kohtulahend

Nagu juba eelpool kirjeldatud, ei muutu suhtlemist korraldav lõplik kohtulahend sundtäidetavaks tulenevalt TsMS § 563 lg 6 p-st 1. Seega on küll olemas koosseisu üks tunnus – kohtulahendi mittetäitmine, kuid koosseisu teist tunnust – täitemenetluses määratud karistus, käesoleva lahendi puhul täita ei ole võimalik. Kirjeldatu loob olukorra, kus esialgne õiguskaitse on lõppenud seoses lõpliku lahendi jõustumisega ning jõustunud kohtulahend ei kuulu sundtäitmisele kuni lepitusmenetluse lõppemiseni (mis võib taaskord ajaliselt kesta paarist kuust ühe aastani). Sellises situatsioonis on lapse ja lahuselava vanema kontakti säilimine jäetud täies ulatuses tagamata, tuues endaga kaasa pöördumatuid tagajärgi edasiseks suhtlemiseks (ka edasiseks lahendi täitmiseks).

Ühe võimalusena tagada suhtlemine ka sellel ajal, peaks võimaldama esialgse õiguskaitse korras määratud suhtluskorra automaatne sundtäidetavus ka olukorras, kus kohtulahendit ei täideta ning alustatakse lepitusmenetlust. Kuigi jääb siiski küsitavaks kohtulahendi täitmise tagamatus enne lepitusmenetluse lõppemist.

2.5. Täitemenetluses sunniraha määramine ja selle kehtivus kriminaalmenetluses

Tulenevalt TäiteMS § 183 võib kohtutäitur määrata võlgnikule sunniraha, kui toimingut saab teha üksnes võlgnik ise, kuid ta ei tee seda määratud tähtpäevaks või kui võlgnik rikub kohustust teatud toimingut taluda või toimingust hoiduda. TäiteMS § 26¹ lg 7 lubab sunniraha rakendada, kui adressaadile on tehtud teatavaks otsus kohustuse täitmiseks ja sunniraha määramise hoiatus, mis kehtib, ning seda ei ole hoiatuses märgitud tähtaja jooksul täidetud. Sunniraha määramise otsuse teeb kohtutäitur ise. Töö autori on seisukohal, et sunniraha määramise otsuses peaks selgitama võlgnikule korduva sunniraha määramise võimalust ja täitur peaks ka hoiatama võlgnikku vastutusest KarS § 331¹ järgi.

Kohtutäituri poolt tehtud sunniraha määramise otsusele on võimalik võlgnikul esitada kaebus. TäiteMS § 26¹ lg 9 kohaselt võib kohtutäitur isikule määrata sunniraha korduvalt kuni kohustus täidetakse või sunniraha määramise kohta tehtud otsuse peale esitatakse kaebus. Töö autor on seisukohal, et kriminaalmenetlust ei saa alustada enne, kui sunniraha määramine on jõustunud ehk on minetatud edasikaebamise tähtajad. Seega ei saa lähtuvalt TäiteMS § 26¹ lg-st 9 kohtulahendit mittetäitvale isikule määrata kaebuse menetlemise ajal ka uut sunniraha.

Tulenevalt eeltoodule on taaskord problemaatiline olukord, kus sunniraha määramine toimub suhtluskorda määrava kohtulahendi mittetäitmise eest. Suhtluskorda määrav lahend sisaldab endas korduvat ja regulaarset kohustust, mida sageli tuleb täita iganädalaselt (näiteks on lahuselaval vanemal kohtulahendi alusel õigus lapsega suhelda üle ühe nädalavahetuse ning igal teisel nädalal mingil tööpäeval teatud tunnid). Sisuliselt on kohtulahendis määratud täpsed iganädalased tähtajad ja igakordsele lahendi täitmata jätmisele võiks järgneda sunniraha määramine.

TäiteMS § 26¹ lg 2 p 3 kohaselt peaks nüüd täitur andma veelkord tähtaja kohustuse täitmiseks ja jääb arusaamatuks, kas kohtutäituril on õigus määrata sunniraha iga ärajäänud kohtumise eest või kuni antud tähtajaks ärajäänud kohtumiste eest summaarselt. Töö autori arvates peaks seaduses olema võimalus kontrollida lahendi täitmist terve ühe kuu jooksul. Igasugune menetlusposti edastamine võtab aega ning tähtaja kui ajavahemiku määramise võimalus vähendaks kohustatud isiku võimalust pahatahtlikult asja venitada. Sel juhul oleks ka selge, millistel põhjustel lahendi mittetäitmine toimub ning kas on tegu pahatahtlikkusega (kuna sunniraha saab määrata vaid seni, kuni sunniraha määramise otsuse peale esitatakse kaebus, siis peaks sunniraha määramise otsus olema kiire ja samas põhjalik, et sunniraha otsuse peale esitatud kaebuse lahendamise menetlus kohtus saaks toimuda efektiivselt). Siinkohal aga tekib järgmine probleem, kus täituril puudub ressursid niivõrd pika aja vältel lahendi täitmist realselt kontrollida ning samuti asjaolu, et sageli langevad lahendis märgitud tähtajad nädalavahetustele ehk kohtutäituri vabadele päevadele. Sunniraha laekub riigi eelarvesse ning kohtutäituritel puudub motivatsioon efektiivselt kirjeldatud spetsiifilise täitemenetlustega tegeleda.

Töö autor on seisukohal, et kui riik jätkab suhtluskorra lahendite täitmise kontrollimist kohtutäituri instituudiga, tuleb määrata eraldi kohtutäituriid, kes tegeleksidki vaid laste asjadega (ja kes oleksid läbinud sotsiaalvaldkonna vastavad koolitused). Sel juhul tuleb üle vaadata ka kohtutäituri tasu süsteem (nt riigipoolne finantseering), et lastega tegelevad kohtutäituriid ei jääks finantsiliselt ebavõrdsesse olukorda võrreldes nn üldiste asjadega tegelevate täituritega.

Kui teiste lahendite täitmata jätmise tagajärjel on võimalik lahendit mittetäitva isiku vastu esitada tekkinud kahju hüvitamise nõue, siis lapsega suhtlemist korraldavate lahendite puhul õigustatud isikul igasugune muu õiguskaitsevahend puudub. Juhul, kui isik keeldub välja andma asja, siis on võimalik nõuda asja väärtuse hüvitamist võlgnikult. Kui konkreetne kunstnik on kohustatud maalima võlausaldajast portree, on võlausaldajal lisaks täitemenetluse ja kriminaalmenetluse alustamiseks avalduse esitamist võimalus tellida töö teiselt kunstnikult ning lisaks ka õigus nõuda tekkinud kahju hüvitamist. Samuti, kui rikutakse kinnisasjale juurdepääsu kohustust, on kokkuvõttes lisaks täitemenetluse võimalik nõuda sellise tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitamist. Suhtlemist korraldava kohtulahendi puhul on aga lahendi täitmata jätmise tagajärjed pöördumatud ja seda juba väga lühikese aja jooksul. Lapsega kohtumisi tagantjärele korraldada ei ole võimalik ning kahju, mis tekib lapse võõrandumisest lahuselavast vanemast, ei ole mõõdetav ega hüvitatav. Sellest tulenevalt on vaja suhtluskorra lahendite täitmisel eriregulatsiooni, mis tagaks lahendi kohese ja efektiivse täitmise (mida kehtiv seadusandlus kindlasti ei tee).

Lisaks on vägagi mitmetimõistetav, millal saab lugeda suhtluskorra lahendite täitmise puhul, et täitemenetluses sätestatud vahendid on ammendunud ning alus kriminaalvastutusele võtmiseks olemas (Riigikohtu vastavat seisukohta analüüsitud töö punktis 1.3.). Riigikohus on oma lahendites⁷⁴ leidnud, et kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise korda kui sellist ei saa üldjuhul täita täitemenetluse korras ning eelkõige trahvimääruse täitmiseks, kuid mitte vanema ja lapse kohtumise korraldamiseks vastavalt kohtu määratud suhtlemiskorrale, millest tulenevalt saab kohtutäitur TäiteMS § 179 alusel vaid informeerida lapsega kooselavat vanemat lahendi täitmata jäämise tagajärgedest, mitte last sundkorras vanema juurest ära võtta. Riigikohus ei täpsusta, milliste vahenditega loetakse kirjeldatud informeerimine ammendunuks.

⁷⁴ nt RKKTSKm 3-2-1-13-07, 21.03.2007.

Samas on aga näiteks maakohus ühes oma lahendis⁷⁵ asunud seisukohale, et lapsega suhtlemise võimaldamise asjas, kui ettenähtud korda ei täideta, ei vii kohtutäitur lapsega suhtlemise korda küll füüsiliselt ja realselt ellu, kuid kohtutäituril on võimalik teostada teisi täitetoiminguid. Täitemenetluse seadustikus ei ole defineeritud mõistet “täitetoiming“, samuti puudub loetelu kõikidest täitetoimingutest. Kohus leiab kirjeldatud lahendis, et täitetoiminguks tuleb pidada kõiki täitemenetluse käigus täitemenetluse läbiviimiseks tehtavaid toiminguid. TäiteMS § 8 kohaselt on kohtutäitur kohustatud tarvitusele võtma kõik seadusega lubatud abinõud täitedokumendi täitmiseks, koguma täitemenetluseks vajalikku teavet ning selgitama täitemenetluse osalistele nende õigusi ja kohustusi. TäiteMS § 24 lg 1 ja lg 3 p 3 kohaselt toimetab kohtutäitur võlgnikule kätte täitmisteate, milles m.h märgitakse ettepanek täitedokumendi vabatahtlikuks täitmiseks ja vabatahtliku täitmise tähtaeg. Seega leiab kohus, et kohtutäituril on lapsega suhtlemise asjas võimalik kutsuda menetlusosalised välja, kaasates ka kohaliku omavalitsuse esindaja, veenda neid, selgitada kohtulahendi täitmata jätmise tagajärgi (kehtiva seaduse alusel sunniraha määramise võimalus), samuti lapse ajutise hoolekandeesutusse paigutamise küsimuse tõstatamine (TäiteMS §179 lg 3).

Seega, kui jäädakse seisukoha juurde, et vastutusele saab võtta alles siis, kui kõik TäiteMS sätestatud vahendid on ammendunud, tuleks ka TäiteMS täpselt ette näha, mida kohtutäitur on kohustatud tegema suhtluskorda määravate lahendite täitmise puhul. Kirjeldatud lahendite puhul on ajafaktor vägagi olulise tähendusega, millest tulenevalt nagu juba eelnevalt välja toodud, on vajalik suhtlemist korraldavate lahendite puhul seadus(t)es välja tuua täpne eriregulatsioon.

Käesoleva punkti lõpetuseks pean vajalikuks analüüsida veel ka täitedokumenti, mis on kohtu poolt väljastatud menetluse käigus esialgse õiguskaitse määrusena, tagades lahuselava vanema ja lapse vahelise suhtlemise menetluse ajaks kuni suhtlust korraldava kohtulahendi jõustumiseni. Esialgse õiguskaitse määruse ja lõplikku suhtlemist määrava lahendi eesmärk on üks – võimaldada lapsevanema ja lapse vaheline suhtlus, kuid kuna õiguslikult on tegemist erinevate täitedokumentidega, on kohtutäitur kohustatud lõpliku suhtlemist korraldava määruse jõustumisel lõpetama täitemenetluse esialgse õiguskaitse määruse alusel ning alustama uut täitemenetlust lõpliku suhtlemist korraldava lahendi alusel. Taaskord tulenevalt lapsega seotud vaidlustele iseloomulikust ajafaktori olulisest mõjust, oleks otstarbekas ette

⁷⁵ TartuMK 2-07-15052, 19.06.2007.

näha võimalus jätkata lõpliku lahendi jõustumise puhul ja selle mittetäitmisel juba alustatud täitemenetlust, mitte kohustada täituril algatama uut. Ka sunniraha, mis on määratud esialgse õiguskaitse määruse mittetäitmisest peaks kehtima, kui mitte kriminaalmenetluse alustamise eeldusena, siis kindlasti aresti kohaldamise eeldusena (kui aresti kohaldamise võimalus seadusega võimaldataks).

2.6. Mitmekordse karistamise keeld ehk *ne bis in idem* põhimõte

Põhiseaduse § 23 kohaselt ei tohi kedagi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni 7. lisaprotokolli 4. artikli esimene lõige sätestab, et mitte kellegi üle ei või sama riigi jurisdiktsiooni alusel teistkordselt kohut mõista ning kedagi ei või kriminaalkorras karistada teo eest, mille eest ta on juba selle riigi seaduse alusel ja kriminaalprotsessuaalses korras lõplikult õigeks või süüdi mõistetud. *Ne bis in idem* põhimõte ehk sama teo eest teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keeld kajastub KarS § 2 lg-s 3, mille kohaselt ei või kedagi sama süüteo eest karistada mitu korda, sõltumata sellest, kas karistus on mõistetud Eestis või mõnes teises riigis. Riigikohtu praktika kohaselt hõlmab PS § 23 lg-s 3 sätestatud *ne bis in idem* põhiõiguse esemelise kaitseala mitte ainult kuritegusid, vaid ka väärtegusid ja teatud juhul ka distsiplinaarüleastumisi.⁷⁶

EIÕKohus on ühes oma lahendis märkinud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni 7. protokolli 4. artikli esimest lõiget tuleb mõista selliselt, et see keelab isiku suhtes teistkordse menetluse läbiviimise juhul, kui see menetlus käsitleb samu või sisuliselt samu fakte.⁷⁷ Kohtulahendi mittetäitmine kujutab endast vältavat süütegu ja seisneb tegevusetuses. Teisisõnu on tegemist olukorraga, kus täitemenetluse raames tegevusetuse eest trahvitud⁷⁸ isiku loodud spetsiifiline seisund – näiteks asjade üleandmata jätmise sissenõudjale – kestab edasi ka pärast tema trahvimist. Sel juhul hoiab süüdlane kirjeldatud seisundit alal ega täida endiselt nõutavat kohustust. Tegevusetusdelikti korral võib seetõttu esmapilgul mõõnda faktiliste asjaolude välist samasust, sest võlgnik on pärast trahvi määramist jätnud endiselt nõutava teo tegemata, kuid *ne bis in idem* põhimõtte

⁷⁶ RKKKm 3-1-1-21-06, 05.05.2006, p 9.1.

⁷⁷ EIÕKohus 10.02.2009, 14939/03, *Sergey Zolotukhin vs Venemaa*.

⁷⁸ Kehitva seaduse kohaselt trahv asendatud sunnirahaga.

kontrollimiseks peab lähtuma veel sellestki, kas olukord pärast trahvi määramist on muutunud ja kas on lisandunud mingisuguseid täiendavaid asjaolusid.⁷⁹

Kuna TäiteMS-is asendati trahv sunnirahaga, saab Riigikohtu 09.04.2012. a lahendist kriminaalasjas nr 3-1-1-20-12 järeldada, et kui võlgnik peale sunniraha määramist jätab endiselt nõutava teo tegemata ning kohtutäitur teeb täiendavad täitetoimingud (näiteks saadab võlgnikule uue teate täitetoimingu kohta, määrates kindlaks uue kuupäeva, millal ja kus tuleb täitedokumendis olev kohustus täita), peale mida võlgnik ikka kohustust ei täida, on olukord võrreldes esimese sunniraha määramise menetlusega muutunud ning kohustuse uuesti täitmata jätmise on vaadeldav uue teona tegevusetuse vormis, kuna rikutakse uusi täitmise tingimusi, mis annab aluse võlgnikule teistkordse sunniraha määramiseks.⁸⁰ Kirjeldatud muutunud olukord annab aluse kriminaalmenetluse alustamiseks ja vastutusele võtmiseks nii, et ei rikota *ne bis in idem* põhimõtet.

2.7. Kriminaalmenetluse eelduste täitmise takistamine kohustatud isiku poolt

Kehtiva regulatsiooni kohaselt saab kriminaalmenetlust alustada vaid siis, kui täitemenetluses on kohtulahendit mittetäitvat isikut trahvitud või talle on määratud arest. Töö autor on eelnevas töös põhjalikult analüüsinud karistusseadustiku ja täitemenetlusseadustiku omavahelist konflikti seoses trahvi ja sunniraha mõistetega, kuid isegi juhul, kui kirjeldatud probleemi ei eksisteeriks (ehk kui seaduse tekstid ja mõte viiakse kooskõlla), on kriminaalmenetluse alustamise eelduste täitmine võimalik võlgniku tegevuse ja tegevusetuse tõttu muuta aeganõudvaks ning kriminaliseerimine ei oma peale niivõrd pikka ajafaktorit enam seda efekti, mida seaduse loojad on nimetatud sättega soovinud. Siinkohal tooksin ära võimalikud takistused, mida võlgnikul on võimalik seadust järgides ette võtta, et kohtulahendit mitte täita.

Analüüsi aluseks eeldan siinkohal, et on olemas jõustunud kohtulahend (mille menetlemiseks kulunud aeg omakorda võib ulatuda ühest kuni kahe aastani). Sissenõudja ehk isiku, kelle huvides on kohtulahendi täitmine, avalduse alusel ja alustamise tasu tasumisel alustatakse täitemenetlus. Tulenevalt TäiteMS § 217 lg 1 on võlgnikul võimalik esitada kaebus

⁷⁹ RKKKm 3-1-1-20-12, 09.04.2012, p 18.

⁸⁰ *Ibid*, p 20.

kohtutäituri tegevuse peale (10 päeva jooksul täitmisteate kättesaamisest), kui ta ei nõustu kohtutäituri tegevusega täitemenetluse alustamisel⁸¹ ning nõuda täitemenetluse peatamist TäiteMS § 46 lg 2 p-i 1 alusel (ning näiteks tuua põhjuseks, et täitemenetluse läbiviimine kehtiva suhtluskorra täitmiseks kahjustaks lapse tervist ja huve). Kohtutäitur on kohustatud võlgniku kaebuse läbi vaatama, määrates otsuse tegemiseks ka kaebuse läbivaatamise aja ning kuni kohtutäitur otsuseni võib menetlus kesta keskmiselt üks kuu.

Edasi peab kohtutäitur kohtulahendi täitmist (mittetäitmist) ka realselt kontrollima. Võlgnikul on võimalus näiteks lapse haigestumise ettekäändel mõned kohtumised edasi lükata. Kohtutäitur fikseerib mittetäitmise ning koostab sunniraha määramise otsuse.

Sunniraha määramise otsus on võlgnikul võimalus vaidlustada esmalt kohtutäiturile kaebuse esitamisega ja seejärel kohtutäituri otsuse vaidlustamisega kohtus läbi kolme kohtuastme. Kohtus on võimalik menetlust edasi venitada kohtudokumentide vastuvõtmisega viivitamisega, riigilõivu mittemaksmisega (kohus jätab kaebuse käiguta ning annab tähtaja riigilõivu tasumiseks), samuti võib kohus võlgniku avalduse alusel täitemenetluse üleüldse peatada (TäiteMS § 45).

TäiteMS § 26 lg 9 kohaselt võib kohtutäitur isikule määrata sunniraha korduvalt kuni kohustus täidetakse või sunniraha määramise kohta tehtud otsuse peale esitatakse kaebus. Kuna uut sunniraha ei saa määrata enne, kui kohus on lahendanud esimese sunniraha määramise vaidluse, on võimalus sunniraha vaidlustamise teel kohtulahendi täitmist edasi lükata kuni esimese sunniraha arutamise lõppemiseni, mis võib võtta aega kuus kuni kaksteist kuud. Töö autori arvates annab kirjeldatud olukord veel ühe põhjuse eriregulatsiooni näol võimaldada korduva sunniraha määramine ka varasema sunniraha vaidlustamise ajal.

Juba eelpool kirjeldatud menetlusaja jooksul on võimalik, et laps võõrdub oma teisest vanemast enne, kui on võimalus tagada kohtulahendi täitmine kriminaalmenetluse alustamise näol. Samas on lapsest võõrdumine juba uus asjaolu, et kohtulahendit mittetäitev vanem saaks pöörduda uuesti maakohtusse uue suhtluskorra määramiseks. Lapsevanem tulenevalt riigi suutmatusele tagada kohtulahendi täitmine, kaotab lapsega kontakti ja võõrandub lapsest, mis toob kaasa pöördumatuid tagajärgi nii lapsevanemale kui ka lapsele.

⁸¹ RKTSKm 3-2-1-116-09, 09.11.2009.

2.8. Kriminaalmenetluse alustamise eeldused teiste riikide õiguses

Magistritöö tarvis analüüsitud materjalidele toetudes saab öelda, et vaadeldud välisriikides, kus kohtulahendi mittetäitmine on kriminaliseeritud, ei ole kriminaalmenetluse alustamiseks erinevalt Eesti seadusandlusest mingeid muid eeldusi, kui et isik ei täida kohtuotsust. Nii näiteks sätestab Austraalia *Criminal Code*, et igaüks, kes ilma seaduses ettenähtud põhjuseta jätab täitmata kohtulahendi või selleks volitatud isiku poolt tehtud õigusliku korralduse, mis ei ole sisalda kohustust maksta raha, on süüdi kuriteos ja karistatakse kuni kahe aastase vangistusega.⁸²

Siiski näitab välisriikide kohtupraktika, et kriminaalkaristuse määramine on kohtu kaalutusotsus ja see peaks jääma viimaseks äärmuslikuks vahendiks kohtulahendi täitmise tagamiseks (nagu oli see ka Eestis kriminaalkoodeksi kehtivuse ajal). Samuti saab Soome näite puhul väita, et suhtluskorra lahendite täitmine peaks eelkõige olema tagatud personaalse sotsiaalametniku sekkumise näol, kuid süsteemis tuntakse puudust võimalusest trahvid arestiks ümber arvestada.

⁸² Kanada kriminaalkoodeks, art 127. Arvutivõrgus:
<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html>.

3. KOHTULAHENDI TÄITMISE TAGAMISE PIISAVUS KEHTIVA REGULATSIOONI ALUSEL

3.1. Statistika

Kuritegevuse statistika kohaselt registreeriti kohtulahendi täitmata jätmise kuritegusid 2010. aastal vaid 1 juhtum ning 2011. aastal 3 juhtumit.⁸³ Niivõrd väheste koosseisu täitmiste juhud saavad tuleneda kas sellest, et kohtuotsuseid täidetakse praktiliselt saja protsendi ulatuses või mis on tõenäolisem, KarS § 331¹ koosseisu täitmine on liiga keerukas, aeganõudev ning võimalik, et ka lausa võimatu. Töö kirjutajale teadaolevalt, on üks 2011. a juhtum jõudnud Riigikohtusse, teine juhtum (2009. a jõustunud kohtulahend) seisab sunniraha määramise otsuse vaidlustamise taga.

Kui võrrelda lapse ülalpidamise kohustuse rikkumise süütegude (KarS § 169) statistikat, mis vastavalt 2009. a oli 341, 2010. a 248, ja 2011. a 233 juhtumit, saab vaid järeldada, et rahalise kohustuse täitmise tagamine kriminaalõiguslikult töötab. Mis omakorda tähendab ebaõiglust osas, kus lapsega suhtlemist takistaval lapsevanemal on kriminaalõiguslik tagatis saada lahuselavalt vanemalt lapsele elatusraha, kuid puudub samaväärne tagatis kohustada elatusraha saavat lapsevanemat täitma suhtluskorda määravat lahendit.

3.2. Kohtupraktika analüüs

3.2.1. Riigikohtu praktika

Tulenevalt asjaolust, et KarS § 331¹ alusel alustatud kriminaalmenetlusi praktiliselt ei ole, on ka Riigikohtu praktika võlgniku kriminaalvastustusele võtmise osas põhimõtteliselt olematu. Samuti ei ole Riigikohtusse jõudnud veel ühtegi kohtutäituri poolt sunniraha määramise otsuse üle peetavat vaidlust. Tänapäevaks on Riigikohus võtnud vaid seisukoha tulenevalt *ne bis*

⁸³ Registreeritud kuriteod 2003-2011. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/56150>.

in idem põhimõtte võimalikust rikkumisest, kui peale nn täitemenetlusliku karistuse määratakse isikule lisaks kriminaalõiguslik karistus (töö punkt 2.6).

Olulise viite annab kriminaalkoodeksiaegne lahend, millega Riigikohus täpsustas küll rahaliste nõuete mittetäitmise vastutust, leides et isiku kriminaalvastutusele võtmine võlanõude mittetäitmise eest on äärmuslik abinõu. Samas lahendis rõhutas aga kohus, et kriminaalvastutus tsiviilnõude mittetäitmise eest saab järgneda üksnes siis, kui on tõendatud, ei isikul on vara, kuid sellest hoolimata ei täida ta tahtlikult kohtuotsust. Tahtlik mittetäitmine väljendub selles, et süüdlasel on võimalus kohtuotsust täita, kuid ta hoidub sellest tahtlikult kõrvale. Suutmatus lahendit täita ei saa olla karistatav ja oleks vastuolus põhiseaduse § 20 lõikega 2.⁸⁴

Tulenevalt asjaolust, et Riigikohtul ei ole olnud võimalik oma seisukohta muuta, tuleb lähtuda tõlgendusest, et kohtuotsused tsiviilasjades kuuluvad täitmisele täitemenetluse seadustiku alusele ning et kriminaalvastutus tsiviilnõude mittetäitmise eest saab järgneda üksnes siis, kui on tõendatud, ei isiku ei täida tahtlikult kohtuotsust. Tahtlik mittetäitmine väljendub selles, et süüdlasel on võimalus kohtuotsust täita, kuid ta hoidub sellest tahtlikult kõrvale ning täitemenetluses sätestatud vahendid on ammendunud. Millal saab lugeda täitemenetluslikud meetmed ammendunuks, kahjuks olemasolev kohtupraktika vastust ei anna.

3.2.2. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artikli 8 esimene lõige sätestab, et igapähele on õigus sellele, et austatakse tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning korrespondentsi saladust. Õigus perekonnaelu austamisele sisaldab laste õigusi, s.h lapse huvide arvestamine. Seega on suhted vanemate ja laste vahel konventsiooni kaitsealas. Sarnaselt sätestab Euroopa Liidu põhiõiguste harta⁸⁵ artikkel 7 igapähe õiguse, et austatakse tema perekonna- ja eraelu, eluruumi ja teabevabadust.

⁸⁴ RKKKm 3-1-1-54-01, 18.05.2001, p-d 8-9,11.

⁸⁵ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - Euroopa Liidu Teataja 2007/C 303/01, 14.12.2007.

EIÕKohtu praktikas on arvukalt juhtumeid, kus riigid on jäänud süüdi artikkel 8 tulenevate positiivsete kohustuste rikkumises, näiteks suutmatuse tõttu langetada mõistliku aja jooksul õiglane otsus. Seejuures hõlmab kohtuliku kontrolli efektiivsus ja mõistlik aeg ka otsuse tegeliku elluviimise.

Märkimisväärne osa EIÕKohtu lahenditest artikli 8 kohta on seotud just laste õigustega. Üldise nõudena märgib EIÕKohus, et ametivõimudel ja kohtutel on lastega seotud asjade kiire ja hoolsa lahendamise kohustus, vältimaks seda, et aeg hakkab lahendama õiguslikke küsimusi. Ametiisikutel on kohustus tegutseda kiirelt ja hoolsalt, kasutamaks kõiki mõistlikke võimalusi külastusõiguse tagamiseks. Kiire tegutsemise kohustus tuleneb sellest, et lapse ja vanemate suhetes mängib aeg sageli otsustavat rolli, määratledes *de facto* kohtu otsustuspädevuses oleva küsimuse. Ametiisikud peavad kaaluma äärmusliku meetmena jõu kasutamist, tagamaks vanema ja lapse suhtlemise võimaluse.⁸⁶ EIÕKohus on teinud ülevaate mitmetest meetmetest, mida ametiisikud peaksid kohtulahendi täitmise tagamiseks tegema, nendeks on sotsiaalteenistuse või lapse psühhiaatri kaasamine probleemi lahendamisse ning äärmuslikult jõu kasutamine lahendit rikkuva lapsevanema vastu lapse ja lahuselava vanema suhtlemise tagamiseks. Jõustunud kohtuotsusega määratud lapse ja vanema suhtlemiskorra tagamisel ei ole riigi positiivne kohustus suunatud mitte tulemusele, vaid vahenditele.⁸⁷

Riigil on kohustus suhtluskorra täitmine tagada kiiresti ning ei saa lubada olukorda, kus lahendi täitmise tagamata jätmisel tekiks olukord, kus lahuselav lapsevanem võõrandub lapsest sedavõrd, et tekib alus uue, teistsuguse suhtlust korraldava või hooldusõiguse lahendi tegemiseks.⁸⁸

Siinkohal on oluline märkida, et menetluse pikkuse üldise aja hulka arvestatakse ka kohtuotsuse täitmisele kulutatud aega ning võetakse arvesse selle mõistliku kestuse hindamisel. Mõistliku aja määratluses saab tuua näite kohtuasjast *Macready vs. Tšehhi Vabariik*, kus EIÕKohus tuvastas artikli 8 riive ning määras avaldajale hüvitiseks 15 000,00 eurot, kuna ametivõimud ei suutnud 20 kuu jooksul tagada avaldajal lapsega suhelda – aeg asus määrama küsimust, mida tulnuks lahendada õiguslikult.

⁸⁶ EIÕKohus 22.04.2010, 4824/06 ja 15512/08, *Macready vs. Tšehhi Vabariik*.

⁸⁷ EIÕKohus 13.07.2010, 34630/07, *Fusca vs. Rumeenia*.

⁸⁸ EIÕKohus 23.09.1994, 19823/92, *Hokkanen vs Soome*.

3.3. Põhiseadusest tulenevate õiguste riive

Käesolevas peatükis tuuakse välja võimalikud põhiseadusest tulenevate õiguste riive juhul, kui kohtulahend jääb mõistliku aja jooksul täitmata. Riigil on kohustus tagada kohtulahendi täitmine ning kui kohtulahendi täitmise riiklik sund ei suuda seda teha mõistliku aja jooksul, tekib kodanikul õigus oma riik kohustuste rikkumise eest vastutama panna läbi EIÕKohtu.

Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhiõigus pöörduda kohtusse (PS § 15) hõlmab ka õiguse kohtuotsuse täitmisele. *Hornsby* kaebuses Kreeka vastu rõhutas EIÕKohus, et õigus pöörduda kohtusse oleks illusoorne juhul, kui osariigi õigussüsteem lubaks lõpliku siduva otsuse jäämist toimetada ühe vaidluspoole kahjuks. Oleks kujuteldamatu, et artikkel 6, fikseerides detailselt vaidluspoole protseduurilised garantiid - menetluse õiguse, avalikkuse ja sujuvuse - jätaks kaitseta kohtu otsuste täitmise.⁸⁹ Kohtu arvates läheks selline praktika vastuollu õigusriikluse põhimõtte ja osalisriikide poolt endile konventsiooniga võetud kohustustega. Seetõttu iga kohtu poolt tehtud otsuse täitmist tuleb käsitada õigusemõistmise lahutamatu osana artikli 6 mõttes. Vastavalt sellele põhimõttele arvestatakse kohtuotsuse täitmisele kulutatud aega ka menetluse pikkuse üldise aja hulka (näiteks *Di Pede vs. Itaalia*, 26.09.1996, 15797/89) ning võetakse arvesse selle mõistliku kestuse hindamisel.⁹⁰

Võrdsus seaduse ees annab õiguspärase ootuse, et ka kohtulahendit täidetakse. Võrdsus seaduse ees tähendab igaühe subjektiivset õigust sellele, et õigust kohaldatakse võrdses olukorras olevatele isikutele võrdsel ehk ühetaolisel viisil ning neil on võrdne õigus oma rikutud õigusi kaitsta.⁹¹ Seaduse kaitsena (PS § 13) tuleb mõista igaüht kaitsvat ning õigusrikkujat (ründaja) väljaselgitamist, karistamist ja õiguste taastamist võimaldavat õigusnormistikku; mitte ainult formaalses mõttes seadust (ja Riigikogu vastavat kohustust seda anda), vaid õiguse kaudu antavat kaitset laiemalt, tervikuna. Seega hõlmab seaduse kaitse õiguslikku kaitset laias mõttes, s.o kaitset ka seadusest alamalseisvate õigusaktide, nagu määruste, käskkirjade jmt, sh ka kohtuotsuste kaudu.⁹²

⁸⁹ EIÕKohus 19.03.1997, 18357/91, *Hornsby vs. Kreeka*.

⁹⁰ R. Maruste. Konstitutsionalism, lk 304.

⁹¹ *Ibid*, lk 279.

⁹² *Ibid*, lk 288.

PS § 26 annab igatühele õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel. Sätte eesmärgiks on kaitsta perekonna- ja eraelu põhjendamatu või omavolilise välise sekkumise eest, pannes avalikule võimule negatiivse kohustuse mitte sekkuda ning samas ka positiivse kohustuse luua asjakohased tingimused ja kaitsemehhanismid perekonna- ja eraelu puutumatusel tagamiseks.⁹³ Kuigi Eestis kehtiv perekonnaseadus loob seadusest tuleneva varalise kaitse üksnes abielulistele suhetele, on käesoleva töö kontekstis perekonnaelu olemas ka mehe ja naise vahel (abielu)suhte puudumisel ning hõlmab näiteks lapse ja (ühe)vanema suhet.⁹⁴ *Berrehabi* kaebuses Hollandi vastu sedastas kohus, et ta ei käsita abikaasade kooselu kui vanemate ja laste perekonnaelu *sine qua non* tingimust. Abielusuhtest sündinud laps on *ipso iure* kooselusuhte osa lapse sünni momendist ja sellest faktist tulenevalt on tema ja ta vanemate vahel "perekonnaelu" side isegi siis, kui vanemad koos ei ela. Hilisemad sündmused võivad selle sideme kaotada.⁹⁵

Loomupärasest lapse ja vanemate kokkukuuluvusest tuleneb lapse õigus olla koos oma vanematega ning olla hooldatud nende poolt. Ka vanematel on õigus olla koos oma lapsega⁹⁶. See õigus korrespondeerub vanemate kohustusega lapse eest hoolitseda ning osaleda tema kasvatamisel. Et laps on neis suhetes nõrgem ja ebavõrdsem pool, on lapse õiguste konventsiooni⁹⁷ põhimõtteks (art 21), et iga sekkumine perekonnaellu peab alati arvestama lapse parimaid huvisid. Seda põhimõtet on kinnitanud ka EIÕKohus oma vastavates lahendites. Nii on kohus märkinud, et avaliku võimu poolt perekonnaellu sekkumise sobivus ja õigustatus varieerub osalisriikides, sõltudes perekonnaelu ja riigi sekkumise traditsioonidest ning avalikuks sekkumiseks vajalike ressursside olemasolust konkreetses kohas. Kuid lapse parimad huvid on igal juhul otsustava tähtsusega. Hoolduse kohaldamise asjus on siseriiklikel võimudel suur suvamäär, kuid ranget kontrolli rakendatakse nende meetmete suhtes, millega kaitstakse lapse ja vanemata õigust perekonnaelule.⁹⁸

Lapse õigusest olla koos oma vanematega ning olla hooldatud nende poolt ning vanemate õigusest olla koos lapsega tuleneb vanemate õigus osalusele laste kasvatamisel ning kokkusaamisõigus. Vanemate faktiline kooselu ei ole obligatoorne perekonnaelu tunnus juhul, kui tegu on sidemega lapse ja vanema suhtes. Lapses lahuselaval vanemal on õigus

⁹³ *Ibid*, lk 422.

⁹⁴ nt EIÕKohus 27.06.2000, 32842/96, *Nuutinen vs. Soome*.

⁹⁵ EIÕKohus 21.06.1988, 10730/84, *Berrehab vs. Holland*.

⁹⁶ nt EIÕKohus 24.02.1995, 16424/90, *McMichael vs. Suurbritannia*.

⁹⁷ Lapse õiguste konventsioon. - RT II 1996, 16, 56.

⁹⁸ EIÕKohus 07.08.1996, 17383/90, *Johansen vs. Norra*.

perekonnaelule oma eraldi elava, näiteks teise vanema või vanavanema juures elava lapsega, mis võib väljenduda õiguses saada lapsega regulaarselt kokku ning temaga koos aega veeta. Mitte ainult vanemal ei ole õigus olla koos oma lapsega, vaid ka lapsel on õigus kokku saada ja koos olla oma vanemaga.⁹⁹ Suhtlemisõigus (kokkusaamisõigus) on õigus, mis sisaldab vastastikkuseid kohustusi. Fakti, et see on piiratud või tõrjutud, eriti arvestades lapse heaolu, ei ole see siiski põhjus selle olemasolu eitamiseks. Hooldus ja pereelu jätkamine lapsevanema ja lapse vahel on õiguslikult saavutatav kokkusaamiskorra läbi, millel igal juhtumil on oluline inimõiguslik tähendus

Nagu juba töö eelnevas osas olen käsitlenud, et suhtlemise korda määravate lahendite puhul on oluline, et kontakt lapse ja lahuselava vanema vahel igal juhul säiliks. Suhtlemise korra menetlemine kohtus võib kehtivate seaduste järgi aega võtta üks kuni kaks aastat (kui menetluse lisade veel ka hetkel kehtiv lepitusmenetluse kohustus), kohtulahendi täitmine läbi kohtutäituri võib aga menetlusaega pikendada veel aasta võrra. Tulenevalt EIÕKohtu praktikast, on riigid pidanud vastutama juba tunduvalt lühema menetlusaja puhul.

3.4. Jõu kasutamine kohtulahendi täitmiseks

Alates 2009. a võib kohtutäitur kasutada lapse või lapse üleandmiseks või suhtlemise võimaldamiseks kohustatud isiku suhtes jõudu üksnes kohtulahendi alusel.¹⁰⁰ Kohus lubab lahendi täitmiseks jõudu kasutada üksnes juhul, kui muude vahendite rakendamine on jäänud või jääb tulemusteta või kui on vajalik lahendi kiire täitmine ning jõu kasutamist õigustab vajadus tagada lapse heaolu, mida ei ole muul viisil võimalik saavutada (TäiteMS § 179 lg 4).

Riigikohtu seisukoha järgi ei saa kohtu poolt määratud lapsega suhtlemise korda kui sellist üldjuhul täita täitemenetluse korras ning et täitetoiminguid saab teha vaid lepitusmenetluse tulemuseta jäämisel ning eelkõige trahvimääruse täitmiseks, kuid mitte vanema ja lapse kohtumise korraldamiseks vastavalt kohtu määratud suhtlemiskorrale.¹⁰¹ Sellest tulenevalt saab kohtutäitur TäiteMS § 179 alusel vaid informeerida lapsega kooselavat vanemat lahendi täitmata jäämise tagajärgedest, mitte last sundkorras vanema juurest ära võtta. Samuti ei ole

⁹⁹ R. Maruste. Konstitutsionalism, lk 426.

¹⁰⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus. - RT I 2008, 59, 330.

¹⁰¹ RKTSM 3-2-1-13-07, 21.03.2007, p 35.

kohtutäituri ülesandeks perioodiliselt, näiteks igal nädalavahetusel, käia suhtlemiskorra täitmist kontrollimas.¹⁰²

Tulenevalt eeltoodust, ei ole nimetatud jõu kasutamise sätte lisamine täitemenetluse seadustikku hästi kooskõlas Riigikohtu viidatud suunaga lapsesse puutuva lahendi täitmise korraldamisel ning samas nendib ka seadusemuudatuse eelnõu seletuskiri, et seaduse § 179 lg 4 muutmine avab erandjuhtudeks võimaluse kasutada lapse üleandmise lahendi täitmisel kasutada ka jõudu. Praktikast võib see olla eelkõige vajalik, kui lapse heaolu satub ohtu. Eelnõu koostajad soovivad ka selle küsimuse juures juhtida sotsiaalministeeriumi tähelepanu asjaolule, et laste heaolu tagamise küsimused tuleks lahendada eelkõige sotsiaalministeeriumi eestvedamisel ning praegune lahendus, kus sellise lahendi täitmise eest vastutab kohtutäitur, ei pruugi olla kõige mõistlikum. Tõenäoliselt peaks kohtutäituri olema sellise lahendi täitmisel abistav roll ning täitmist peaksid vajadusel kontrollima vastavat eriharidust ja pädevust omavad ametiisikud.¹⁰³

EIOKohus on oma lahendites korduvalt rõhutanud, et kuigi jõu kasutamine ei ole soovitatav, ei tohi jõu kasutamine olla välistatud, kui lapsega koos olev vanem käitub õigusvastaselt (näiteks *Dabrowska* kaebus Poola vastu).¹⁰⁴

Perekonnaasjades tuleb lähtuda lapse parimatest huvidest ehk alati ja igal pool peab seadma esikohale lapse huvid (lähemalt töö punktis 3.3.). Lapse jõuga äravõtmine vanemalt, kes ei täida suhtlemise korda, võib lapsele mõjuda väga traumeerivalt ning hilisemad selgitused kooselavalt vanemalt võivad viia pöördumatuid tagajärgi lapse ja lahuselava vanema suhtlemisse. Lahendit tagavad meetmed ei tohi häirida last ja vanemate vaheliste konfliktide mõju lapsele peaks olema võimalikult minimiseeritud.

Töö autor on seisukohal, et selliseid sunnimeetmeid tuleks igal juhul vältida, mille tagajärjel laps kogeb tema jaoks turvalisse ja isiklikku keskkonda jõuga sekkumist ning mille mõjud võivad püsida veel pikka aega peale sündmust. Jõuga lapse viimine teise vanemaga kohtuma seda kindlasti on. Jõu kasutamine võib küll tagada üheks korra lahendi täitmise, kuid ei taga suhtlust korraldava määruse järjepidevat regulaarset täitmist, mis on suhtluskorda määravate

¹⁰² A. Alekand. Täitemenetlusõigus, lk 147.

¹⁰³ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu (194 E) seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492.

¹⁰⁴ EIOKohus 02.02.2010, 34568/08, *Dabrowska vs. Poola*.

lahendite tegelik eesmärk (tagada järjepidev suhtlus, mitte suhtlus üks kord). Lahendi täitmist tagavad sunnimeetmed peaksid siiski olema suunatud suhtluskorra täitmist takistava lapsevanema, mitte lapse vastu.

Jõu kasutamine õigustatud vaid siis, kui olukord lapsele kahjulik ning toimub lapse ajutine hoolekandetasutusse paigutamine (TäiteMS § 179 lg 3). Samuti võib see kõne alla tulla lapse väljaandmise lahendite täitmise puhul (kus tegu on ühekordse meetmega).

Analüüsidest jõu kasutamist teiste mitterahaliste lahendite täitmisel, võiks ühe tõlgendusena kohtulahendi täitmiseks jõu kasutamine kohtutäituri poolt olla õigustatud hädakaitsega (nt vallasasjade jõuga äravõtmine võlgnikult). Kohtutäitur on avalik-õiguslikku ametit pidav sõltumatu isik, kellele riik on delegeerinud osa riigivõimu teostamisest.¹⁰⁵ Avaliku võimu esindaja võib olla rünnatava hüve kandja.¹⁰⁶ Eestis puudub küll vastav kohtupraktika, kuid kolmanda isiku kaitsel peab võimuesindajal olema täielik karistusõiguslik kaitse.¹⁰⁷ Kohtulahendi mittetäitmine on rünne õigushüve vastu ning kohtutäituril kui avaliku riigivõimu esindajal oleks seega õigus kasutada jõudu. Kohtutäiturite hulgas ollakse seisukohal, et kohtutäitur ise siiski jõudu kasutada ei saa, kas või juba seetõttu, et kohtutäituriks saamisel ei ole nõutav vastav füüsiline ettevalmistus ega väljaõpe. Pigem tuleks sellist õigust tõlgendada koosmõjus § 27 lõikega 1, millest tulenevalt peab kohtutäitur jõu kasutamise vajaduse tekkimisel või jõu kasutamist võimaldava kohtumääruse täitmiseks esitamisel pöörduma abi saamiseks politsei poole.¹⁰⁸

Siiski ei ole jõu kasutamise õigust võlausaldajal endal, sest ründena ei saa vaadelda igasugust tsiviilõiguslikku õigusvastasust, tsiviilõiguslike kohustuste täitmata jätmist.¹⁰⁹ Vastasel korral muutuks mõttetuks kogu riiklik konfliktide lahendamise süsteem, mis läbi satuks tõsisesse ohtu õigusrahu.¹¹⁰ Õiguslik omaabi on tsiviilõiguses lubatud üksnes erandjuhtudel (nt vastavalt AÕS¹¹¹ §-le 42) ning KarS § 257 näeb ette karistuse omavoli eest.

¹⁰⁵ A. Alekand. Täitemenetlusõigus, lk 23.

¹⁰⁶ J. Sootak. Karistusõigus, lk 532 (vnr 99).

¹⁰⁷ *Ibid*, lk 354 (vnr 102).

¹⁰⁸ A. Alekand. Täitemenetlusõigus, lk 147.

¹⁰⁹ M. Ernits jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Tallinn: Juura 1999, § 27/5.1.1c (viidatud J. Sootak. Karistusõigus, lk 355, vnr 104).

¹¹⁰ RKKKo 3-1-1-111-04, 04.02.2005, p 13.

¹¹¹ Asjaõigusseadus. - RT I 1993, 39, 590. - RT I, 23.04.2012, 2.

3.5. Tsiviilkohtulahendi täitmise kriminaalõigusliku tagamise efektiivsus ning võimalikud tegurid selle tõstmiseks

Käesolevas viimases punktis analüüsin, kas tsiviilkohtulahendi täitmise tagamine kehtivate karistusõiguslike normidega on efektiivne ning kas üleüldse peaks kirjeldatud tegu ehk kohtulahendi mittetäitmine olema kriminaliseeritud.

Karistusõigust kasutatakse reguleerimisvahendina üksnes siis, kui see ei ole teiste õigusarude abil võimalik või on ebapiisav (karistusõigus *ultima ratio*).¹¹² Karistusõigus peaks mõjutama isikut hoiduma süütegude toimepanemisest. Üldise põhimõttena võib karistusõiguslike vahenditega sekkuda eelkõige juhul, kui isiku toime pandud tegu väärib riiklikult tugevat hukkamõistu ja see on vajalik üldise õigusrahu säilitamiseks.¹¹³

Võttes arvesse töös analüüsitud problemaatikat, on ilmselge, et kohtulahendid on täitmiseks kohustuslikud. Riik peab tagama kohtusse pöördumise tagajärjel tehtud kohtulahendi täitmise ning looma mehhanismid õiguste maksmapanekuks. Samuti on kohtulahendite täitmise tagamine vajalik üldise õigusrahu säilitamiseks ning lahendi täitmise tagamatus tooks kaasa olukorra, kus kohtumõistmine kaotaks oma mõtte. Töö autor on nõus, et suurem osa kohtulahendite täitmisi on tagatud täitemenetluse ja kohtutäituri instituudiga ning karistusõiguse sekkumine kõikide kohtulahendite täitmise tagamisse tooks kaasa ülekriminaliseerimise.

Nii pean töö autorina nõustuma seaduse loojate eesmärgiga kriminaliseerida üksnes nende kohtulahendite mittetäitmine, mis on seotud mitterahalise kohustusega. Siiski olen sunnitud tõdema, et KarS § 331¹ ei taga sättes toodud kõikide kohtulahendite täitmist, mistõttu ei täida see oma eesmärki ehk on oma olemuselt õigustühi.

On selge, et kohustatud isik ei saa valida, kas ta täidab kohtuotsusega määratud kohustuse või mitte ning karistusahvardus on meede, mis peaks panema isiku olukorda, kus ta mittetäitmise asemel kohustuse täidab. Seega kui täitemenetluses on tehtud kõik võimalik ning on tõendatud isiku tahtlik eiramine, on karistusõiguslik meede juba seepärast vajalik, et kohustatud isikul ei tekiks karistamatuse tunnet. Kuigi kohustus üle anda asi on võimalik

¹¹² J. Sootak. Karistusõiguse alused, lk 58.

¹¹³ T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine. Juridica 2010, nr 10, lk 744.

reeglina hüvitada rahas, on vajalik, et kohustatud isik siiski riigi sunnil selle asja ka üle annaks ning vastupidisel juhul saaks karistada kui seadust eiranu.

Kui nn hüvitavate kohustuste puhul on kokkuvõttes siiski võimalik välja nõuda tekkinud kahju ning vajadusel uus asi osta või lasta kohustus täita kellelgi teisel (nt portree maalimine) ning karistusõiguslik meede on pigem õigusrahu säilitamise eesmärgil vajalik, siis lapsega suhtlemist korraldavate lahendite puhul kohustuse täitmata jätmist ehk lapsega suhtlemise võimaldamist ei ole võimalik hüvitada ega asendada, samuti on ärajäänud kohtumiste tagajärjed üpris kiiresti lapse ja lahuselava vanema suhtlemises pöördumatud (lapse võõrandumine vanemast). Sellest tulenevalt on töö autor arvamusel, et lapsega suhtlemist korraldavate kohtulahendite tagamiseks tuleb luua karistusseadustikus eriregulatsioon.

Eelmises punktis väljatoodud vajadust kinnitab ka asjaolu, et TäiteMS 179 lg 4 kohaselt ei või kohtutäitur kasutada lapse ega lapse üleandmiseks või suhtlemise võimaldamiseks kohustatud isiku suhtes jõudu. Seega tuleb asuda seisukohale, et lapsega suhtlemise võimaldamise asjas ei vii kohtutäitur lapsega suhtlemise korda füüsiliselt ja seega ka reaalselt ellu, kui ettenähtud korda ei täideta. Samale järeldusele on jõudnud Riigikohus, mida olen eelnevas töös põhjalikult analüüsinud. Samuti olen analüüsinud kohtu volitusega võimalust laps jõuga kohtulahendit mittetäitva vanema käest n.ö suhtlemise ajaks ära võtta, leides et kirjeldatud teguviis traumeeriks last ning annaks kogu protsessile vastupidise reaktsiooni (eeskätt lapse võimalikust edasisest negatiivsest koostööst). Sellest tulenevalt on vajalik luua regulatsioon, mis sunniks eeskätt vanemat kohtulahendit täitma.

Käesolevaga esitan alljärgnevad ettepanekud regulatsiooni muutmiseks (kus punktides A-F analüüsin muudatusi olukorras, kus kohtulahendi mittetäitmine jääb kriminaalõigusega tagatuks ning punktis G toon ettepanekud lapsega suhtlemise korda määravate lahendite täitmise tagamise efektiivsemaks muutmiseks ilma kriminaalõiguse sekkumiseta):

- A) Kuna KarS §-s 331¹ sisalduva teksti sisu on dubleeriv (kohustus välja anda isik või laps on samuti kohustus asendamatu toimingute tegemiseks) piisaks sõnastusest: kui on tegemist tsiviilkohtu poolt tehtud kohtulahendiga, millega kohustatakse tegema asendamatu toimingut või hoiduma toimingute tegemisest. Analüüsitud töö punktis 1.2.

- B) Juhul, kui jätta seaduse teksti sisse kriminaalvastutusele võtmiseks eeldus tulenevalt teistest seadustest, tuleb viia eelduse mõisted erinevates seadustes vastavusse (kehtivas KarS-is eeldusena täitemenetluses toimunud trahvimine või aresti kohaldamine, kuid TäiteMS-i kohaselt on võimalik määrata vaid sunniraha).
- C) Seaduse loojad on kriminaalvastutust kaasa tuua võivad lahendid paigutanud kõik ühe paragrahvi alla, kuigi suhtlemist korraldavad kohtulahendid ning nende lahendite täitmine on võrreldes teiste samalaadsete lahenditega õigustundlikumad ja menetluselt keerulisemad. Olen seisukohal, et perekonnaasjadele on õigustatud eriregulatsiooni kohaldamine karistusseadustikus. Lapsega suhtlemise korda määravate lahendite puhul mängib ajaline faktor väga olulist rolli ning juba tulenevalt sellest asjaolust tuleks üle vaadata ja eraldi reguleerida eeldused, millal kriminaalmenetluse alustamine oleks õigustatud. Seega oleks õigusselgem, kui kirjeldava lahendi koosseis oleks KarS-is eraldi lõiguna välja toodud. Seda lisaks ka põhjendusega, et last ennast ei saaks vastutusele võtta. Töö autori arvates piisaks lapse puhul üksnes täitemenetluse sätetest.

Arvan, et kriminaalmenetluse alustamise võimalus juba iseenesest motiveeriks lahendit mitte täita soovivat vanemat seda siiski tegema (tagades “kirvena õhus“ lahuselava vanema ja lapse õiguse perekonnaelule). Kohtutäitur ei oma ressursi tegeleda vajaliku põhjalikkusega nimetatud lahendi täitmise tagamisega, pigem kontrollib ja karistab, kuid ei taga järjepidevat suhtlust lahuselava vanema ja lapse vahel. Lapsega kooselaval vanemal on ka kriminaalmenetluse ajal võimalik lahendit täitma hakata ning tulenevalt oportuuniteediprintsiibist reaalsest vastutusele võtmisest pääseda, mistõttu ei oleks siinkohal tegu ka ülekriminaliseerimisega.

- D) Nagu juba eelnevalt kirjeldasin, võimaldab KarS-i kehtiv regulatsioon vastutusele võtta ka lapse. Kui teiste mitterahaliste lahendite puhul (näiteks kohustus välja anda asi) võib lapse vastutusele võtmine olla vajalik, siis lapsega suhtlemist korraldavate lahendite puhul lapse vastutusele võtmine ei

peaks olema võimalik. Seega pean töö autorina vajalikuks täpsustada suhtlemise korda määravate lahendite mittetäitmisest tulenevat kriminaalvastutusele võtmise vanuselist piirangut.

- E) Lapsega suhtlemist korraldavate kohtulahendite puhul eeldus, et täitemenetluses oleks sama isikut trahvitud (kehtiva TäiteMS kohaselt määratud sunniraha), on liialt aeganõudev, millest tulenevalt, kui tekib võimalus alustada kriminaalmenetlus, ei taga see enam kohtulahendi reaalselt täitmist, vaid lihtsalt karistab kohustatud isikut. Vastutusele võtmine võib küll veidi leevendada õigustatud isiku õigusrahu, kuid kohtulahend ise jääb täitmata ning suhted lapse ning lahuselava vanema vahel võivad selleks ajaks olla juba katkenud.

Analüüsid näiteks võrdluseks KarS §-i 215, mis sätestab vastutuse asja omavolilise kasutamise eest, jõuavad kohtusse peamiselt juhtumid, kus isik on võtnud kasutada teise isiku auto, sellega ringi sõitnud ning selle seejärel maha jätnud. Samas on praktikas ka näiteid, kus isik on süüdi mõistetud võõra SIM kaardi kasutamise eest.¹¹⁴ Utreerides võiks selle koosseisu alla paigutada ka juhtumi, kus isik võtab omaniku teadmata laualt pastapliatsi, kasutab seda ja paneb tagasi. Kriminaalmenetluse seadustiku § 6 kohaselt tuleks ka sellisel juhul alustada kriminaalmenetlust.

Samas, kui isik ei täida kohtulahendit, millega teine vanem saaks lapsega kohtuda (ja mille õiguspärasus on tagatud kehtiva regulatsiooni kohaselt läbi kahe eraldiseisva kohtumenetluse), kriminaalmenetlust alustada ei ole võimalik. Olukorras, kus kohustatud isik saab mitmeid kaebusi esitada, et kriminaalmenetlust alustada võimaldava eelduse jõustumist venitada, ei taga õigustatud isikule kriminaalmenetluse alustamine peale luhtunud täitemenetluse kohtulahendiga ettenähtud suhtlemist ning põhiseadusest tulenevat õigust perekonnaelule, sest selle aja peale on kontakt lapsega katkenud ning kohustatud isiku pahatahtlikkuse korral lapse ja vanema võõrandumine osutub aluseks uue suhtluskorra menetlemiseks.

¹¹⁴ HarjuMK 1-08-11028, 03.11.2008.

Tulenevalt eeltoodust on töö autori arvates põhjendamatu kaitsta võlgnikku ehk kohustatud isikut kriminaalmenetluse alustamise eest (mida kehtiv regulatsioon suuresti teeb). Lapse ülalpidamise kohustuse tagamine kriminaalõiguslikult toimib ning kui lapsega suhtlemist takistaval lapsevanemal on kriminaalõiguslik tagatis saada lahuselavalt vanemalt elatusraha, tuleb tagada samaväärne tagatis kohustada elatusraha saavat lapsevanemat täitma suhtluskorda määravat lahendit.

Kohtulahendi puhul on tegemist vaieldamatult kõige autoriteetsema täitedokumendiga, mille puhul on võlgniku ärakuulamine sundtäitmise-eelselt kõige paremini tagatud. Võttes lisaks vajaduse, et kriminaalõiguslik ähvardus peaks tagama kohtulahendi täitmise, peaks kriminaalmenetluse alustamine olema võimalik siiski juba varasemas täitemenetluse etapis kui kehtiva regulatsiooni kohaselt.

F) TäiteMS § 26 lg 9 kohaselt võib kohtutäitur isikule määrata sunniraha korduvalt kuni kohustus täidetakse või sunniraha määramise kohta tehtud otsuse peale esitatakse kaebus. Suhtluskord sisaldab korduvat kohustust ning töö autori arvates peaks seaduses olema täpselt sõnastatud, et suhtluskorra lahendite puhul võib sunniraha määrata iga intsidendi eest eraldi ning seda ka siis, kui sunniraha otsuse peale on esitatud kaebus. Samuti võiks võtta eeskju naabritelt soomlastelt, kus suhtluskorra lahendite kestval mittetäitmisel on võimalik sunnimeetmena kohaldada nn jätkuvat hoiatustrahvi (sunniraha), mida määratakse teatud kuudeks kindla summana.

Kordan siinkohal töö punktis 2.4. ettepanekut näha kohtutäiturile ette võimalus ja ressursid lahendi täitmise kontrollimiseks pikema aja (nt ühe kuu) vältel. Samuti töö punktis 2.3.4. välja toodud aresti kohaldamise võimaluse tagasitoomine täitemenetlusse.

G) Mitmetes riikides, kus kriminaalvastutusele võtmine lahendi mittetäitmise eest on võimalik, on õiguspraktikud arvamusel, et kriminaalkaristuslik lähenemine tekitab rohkem konflikte ja arvatavasti ei lahenda põhiprobleemi.¹¹⁵ Juhul, kui kriminaalvastutust näha üksnes karistusena, mitte kui ka kohtulahendi reaalselt täitmist tagava instituudina, on vajalik muuta efektiivsemaks lapsega suhtlemist korraldava lahendi menetlemist üleüldiselt (mille efektiivsemaks muutmise korral võiks ehk ühel päeval rääkida töö teemaks oleva süüteo dekriminaliseerimisest).

Kehtiv regulatsioon näeb ette mitmekordne kohtumenetluse ning see ei ole töö autori arvates õigusriigile kohane. Esimene jõustunud kohtulahend peab olema juba sundtäidetav ning otsuse mittetäitmisele järgnev lepitusmenetlus taaskord kohtus takistab suuresti lapse ja temaga mitte kooselava vanema suhtlust, kus oht võõranduda on liiga suur ja kohtu asemel hakkab õigust mõistma menetlusele kuluv aeg.

Magistriöö autori arvates on lepitusmenetluse asemel vajalik luua riiklik (sotsiaalsfääri kuuluv) järelevalveüksus, mille ametnike ülesanne on tagada jõustunud suhtluskorra lahendite täitmine (isiku avalduse alusel, kelle õigusi lahendi mittetäitmisega on rikutud). Niinimetatud konsultatsiooniametnikud (*conference officers* USA Arizona osariigis) kohtuvad koheselt (nt seitsme päeva jooksul) peale lahendi rikkumise avalduse saamist mõlema vanemaga, püüdes lahendada poolte vahel olevaid erimeelsusi, omades volitust peale põhjalikku analüüsi kinnitada jõustunud kord, muuta seda korda või kohustada pooltele muid teenuseid nagu näiteks järelevalvega suhtlus (*supervised access*).¹¹⁶

¹¹⁵ J. Hunt (kaasautor R. Ceridwen). Intervening in litigated contact: ideas from other jurisdictions. Family Policy Briefing, 04.09.2005, lk 13. Arvutivõrgus: <http://www.fatherhoodinstitute.org/uploads/publications/178.pdf>.

¹¹⁶ P. O'Connor. Child Access in Canada: Legal Approaches and Program Supports. Family, Children and Youth Section. Department of Justice Canada 2002, p 3.3. Arvutivõrgus: http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2002/2002_6/2002_6.html.

Ametniku kohustus oleks teha kõik selleks, et lahuselav vanem ei kaotaks lapsega kontakti (s.t regulaarne kontakt vähemalt paar korda kuus). Sarnane regulatsioon kehtib USA Arizonase osariigis, kus konsultatsioonide tagajärjel saavutatakse vähemalt mingigi suhtluse vorm, mille täitmist siis samad konsultatsiooniametnikud jälgivad ja tagavad kuus kuud.

Töö autor on arvamusel, et kirjeldatu ametnikel peaks olema ka volitus määrata nn pahatahtliku ja põhjendamata kohtulahendi mittetäitmise eest sunniraha (või kasutada muud täitmist tagavat meetet) või volitus teha kohtunikule ettepanek kohtulahendit mittetäitvat isikut trahvida (sarnaselt kohtutäituri volitustega).

Juhtumid, kus nimetatud ametnikud tuvastavad, et kohtulahendi täitmise keeldumise põhjuseks on oht lapsele tekitavas kahjus (vägivald, lapse kuritarvitamine, narkootikumide tarvitamine vms), suunatakse asi läbi ametniku uuesti kohtusse ning suhtluskord tuleb uuesti arutusele koos senise suhtluskorra peatamisega kohtu poolt ning ajutise suhtluskorra määramisega. Igal vanemal (s.h ka alkohoolikust vanemal) on õigus suhelda oma lapsega ja vastupidi ning võimaliku ohu korral saavadki ajutise korra alusel kohtumised toimuda järelevalve all. Viimane on vajalik suuresti ka lapsega kooselava vanema võimaliku pahatahtlikkuse korral, kus kooselav vanem tahtlikult valeandmete (valekaebuste) esitamisega püüab lapse ja lahuselava vanema suhtlemisse tekitada ajalise tühimiku (ja luua sellega õiguslik alus suhtluskorra muutmiseks).

Menetlust kiirendaks kindlasti ka olukord, kus samadel konsultatsiooniametnikel on õigus koostada või kinnitada vanemate vahel suhtluskord ning kinnitatud suhtluskord oleks õiguslikult siduv ja võrdne kohtulahendiga. On ilmselge, et sotsiaalalase haridusega spetsialistil on suuremad eeldused ja ressursid pooli lepitada, külastada kodusid, poolte vajadusi ning vaateid paremini välja selgitada ning veenda pooli kokkulepet täitma, kui kohtus toimuvatel mõnetunnistel istungitel koos virnades paberitega, mis kohtu ressursi arvestades, ei saa olla põhjalikum, kui perega tegeleval sotsiaalametnikul.

Üldise nõudena märgib Euroopa Inimõiguste Kohus, et ametivõimudel ja kohtutel on lastega seotud asjade kiire ja hoolsa lahendamise kohustus, vältimaks seda, et aeg hakkab lahendama õiguslikke küsimusi.

Tulenevalt eeltoodust leian, et juhul, kui muuta suhtlemist korraldava kohtulahendi täitmise süsteemi sotsiaalameti kesksemaks, puuduks tulevikus vajadus tagada nimetatud lahendite täitmine kriminaalõiguslikult. Seniks aga, kuni sotsiaalne süsteem puudub, on vajalik kriminaalõiguslik sekkumine ning seda lihtsamalt ja ajalises mõttes kiiremini, kui seda tagab kehtiv seadusandlus, sest vastasel juhul hakkab aeg õigust mõistma.

KOKKUVÕTE

Tsiviilasjas tehtud kohtulahendi täitmata jätmise on KarS § 331¹ kohaselt kriminaliseeritud ning sellise süüteo eest on võimalik kohtulahendit mittetäitvat isikut karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Tsiviilkohtulahendite väärmatu täitmine peaks Eestis olema garanteeritud täitemenetluse ehk sundtäitmise süsteemiga. Lisaks saab tulenevalt KarS §-ist 331¹ tsiviilasjas tehtud kohtulahendi täitmata jätmise suhtes algatada kriminaalmenetluse lahendite puhul, millega kohustatakse isikut välja andma laps või asi või tegema asendamatut toimingut või hoiduma toimingu tegemisest.

Kohtulahendid on kõigile täitmiseks kohustuslikud. Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 15 sätestatud isiku põhiõigus pöörduda kohtusse hõlmab ka õiguse kohtuotsuse täitmisele. Õigus pöörduda kohtusse oleks illusoorne juhul, kui õigussüsteem lubaks lõpliku siduva otsuse jäämist toimeta ühe vaidluspoole kahjuks ning põhiõigused ja vabadused jääksid pelgalt deklaratsiooniks, kui puuduksid mehhanismid õiguse maksmapanekuks. Sellest tulenevalt ei ole kahtlust, et riik peab kasutusele võtma kõik vajaliku, et kohtulahendite täitmine oleks tagatud.

Täitemenetluses tagatakse mitterahaliste kohustuste täitmine sunniraha instrumendiga. Kuna praktikas oli juhtumeid, mil täitemenetluslik sunnimeede ei motiveerinud võlgnikku piisavalt oma kohustusi täitma, lisati karistusseadustikku võimalus võtta teatud mitterahalist kohustust sisaldava tsiviilkohtulahendi mittetäitjat kriminaalvastutusele. Säte lisati suuresti eesmärgiga tagada lapsega suhtlemise lahendite täitmine.

Magistritöö autor seadis oma töö eesmärgiks selgitada välja, kas karistusseadustikku lisatud kohtulahendi täitmise vastase süüteo koosseis on täitnud oma eesmärgi ning kas kohtulahendi mittetäitmise kriminaliseerimisega on tagatud lahendite reaalne täitmine.

Tulenevalt asjaolust, et kohtulahendite mittetäitmise kriminaliseerimine toimus eeskätt põhjusest, et täitemenetlus ei taganud suhtluskorra lahendeid ning et teiste lahendite puhul on sageli võimalik vähemalt hüvitada lahendi täitmata jätmisest tekkinud kahju, pöörati töös suuremat rõhku lapsega suhtluskorda määravate kohtulahendite täitmise tagamisele ning kriminaalvastutusele võtmise eelduste täitmise võimalikkusele nende lahendite puhul. Samuti on nimetatud lahendite täitmise puhul oluline ajaline faktor ning asjaolu, et lapsega suhtlemise lahendite puhul kahju, mis tekib lapse ja lahuselava vanema võõrdumisest, on pöördumatu ja seda hüvitada ei ole võimalik. Seega peab olema ka meede, mis nende lahendite täitmist tagab, tõhus ning toimiv.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt iga kohtu poolt tehtud otsuse täitmist tuleb käsitada õigusemõistmise lahutamatu osana artikli 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) mõttes. Vastavalt sellele põhimõttele arvestatakse kohtuotsuse täitmisele kulutatud aega ka menetluse pikkuse üldise aja hulka ning võetakse arvesse selle mõistliku kestuse hindamisel. Üldise nõudena märgib Euroopa Inimõiguste Kohus, et ametivõimudel ja kohtutel on lastega seotud asjade kiire ja hoolsa lahendamise kohustus, vältimaks seda, et aeg hakkab lahendama õiguslikke küsimusi. Käesolevas magistritöös leiab kinnitamist, et kuigi Eestis on kriminaliseeritud kohtulahendi mittetäitmine, ei taga see kohtulahendi täitmist mõistliku aja jooksul.

Kohtuotsust mittetäitva isiku saab võtta kriminaalvastutusele üksnes siis, kui isikut on otsuse mittetäitmise eest täitemenetluses trahvitud või on kohaldatud arest, kuid alates 2011. a ei määrata isikule täitemenetluses asendamatu toiminguga mittetegemisel enam trahvi ega kohaldada aresti, vaid määrata saab vaid sunniraha (seaduste vastuolu). Töös analüüsitaksegi, kas üldlase eeldused vastutusele võtmiseks on täidetavad. Justiitsministeeriumi trahvi sunnirahaks muutjate autorid on seisukohal, et sunniraha kindlasti ei ole trahv. Põhiseaduse kommentaarides on asutud seisukohale, et põhiseaduse tähenduses kuuluvad trahvide hulka ka haldusõiguslikud mittekaristusliku iseloomuga mõjutusvahendid, nagu näiteks asendustäitmine ja sunniraha seaduse kohaselt määratav sunniraha.

Magistritöös jõuab autor kokkuvõtvalt seisukohale, et trahvi ja sunniraha määratlused on üpris segased ning kindlasti annab sõnastuse erinevus aluse pikkadeks kohtuvaidlusteks. Igal juhul on tegu meetmega, kas see on siis karistus või sunnivahend, millel on sarnane eesmärk

sundida võlgnikku kohtulahendit täitma ning eeldus isiku kriminaalvastutusele võtmiseks peaks olema olemas. Seega, kuigi ühe võimalusena saab sunniraha vaadelda trahvina, leiab töö autor, et on ebamõistlik kulutada niivõrd palju ressursi võimalikele juriidilistele tõlgendustele ning muutes ühes seaduses teise seaduse sätte toimimise eeldusi, oleks mõistlik muuta ka eeldusi sisaldavat sätet nii, et see oleks selge ja siiski ka realselt toimiks.

Nii tulebki magistriöös analüüsimisele, et isegi juhul, kui tuleks kõne alla lugeda sunniraha üheks trahvi liigiks, kas kohtuotsuse täitmine kehtiva regulatsiooni kohaselt on võimalik mõistliku aja jooksul. Kuna isiku kriminaalvastutusele võtmise eelduseks on, et sama isikut oleks kohtulahendi täitmata jätmise eest eelnevalt täitemenetluses trahvitud, käsitletakse töös täitemenetluse alustamise ning sunniraha määramise protsessi.

Lapsega suhtlemist reguleerivate lahenditele kehtib täitemenetluses eriregulatsioon. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 563 näeb lapsega suhtlemist korraldava määruse rikkumise korral ette erikorra ehk lepitusmenetluse, mis peab alati olema läbitud enne sundtäitmist. Nimetatud sätte võimaldab lapsega suhtlemist reguleeriva kohtumääruse täitmise tagamiseks ja rikkumise kõrvaldamiseks viia läbi täitemenetluse üksnes lepitusmenetluse ebaõnnestunuks tunnistamise määruse alusel. Seega, kui üks vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat kohtumäärust (s.h ei täida seda), ei saa teine vanem, kelle õigusi on rikutud, pöörduda kohtutäituri poole täitemenetluse algatamiseks asendamatu toimingute tegemiseks (ning kuna see on kriminaalvastutusele võtmise eeldus, ei saa alustada ka kriminaalmenetlust), vaid peab uuesti pöörduma avaldusega kohtu poole lepitusmenetluse alustamiseks.

Kehtiv regulatsioon näeb ette mitmekordse kohtumenetluse ning see ei ole töö autori arvates õigusriigile kohane. Seadus annab selge aluse uue pika menetluse käivitamiseks, kus lepitusmenetluse raames saab muuta suhtlemist puudutavat määrust, andes kohtulahendit mitte täita soovivale isikule seadusest tuleneva võimaluse asjas juba varem tehtud, jõustunud ja kehtivat kohtulahendit mitte täita. Sisuliselt tähendab see seda, et esimene kohtulahend on vaid formaalsus ning ei ole sundtäidetav ega anna seega ka võimalust tagada lahendi täitmist kriminaalõiguslikult. Nii peab töö autor vajalikuks regulatsiooni muutmist nii, et esimene jõustunud kohtulahend peab olema juba sundtäidetav, sest praegu kehtiva seaduse alusel jõustunud kohtulahendi mittetäitmisele järgnev lepitusmenetlus taaskord kohtus takistab

suuresti lapse ja temaga mitte kooselava vanema suhtlust, kus oht võõranduda on liiga suur ja kohtu asemel hakkab õigust mõistma menetlusele kuluv aeg.

Töö kokkuvõttes leiabki magistr töö autor, et kehtiv regulatsioon on liigselt võlgnikku kaitsev. Kuigi kohtulahendi puhul on tegemist vaieldamatult kõige autoriteetsema täitedokumendiga, mille puhul on võlgniku ärakuulamine sundtäitmise-eelselt kõige paremini tagatud, saab kohustatud isik mitmeid kaebusi esitades kriminaalmenetlust alustada võimaldava eelduse jõustumist venitada. Nii ei taga kehtiv regulatsioon õigustatud isikule kriminaalmenetluse alustamine peale luhtunud täitemenetluse kohtulahendiga ettenähtud suhtlemist ning põhiseadusest tulenevat õigust perekonnaelule, sest selle aja peale on kontakt lapsega katkenud ning kohustatud isiku pahatahtlikkuse korral lapse ja vanema võõrdumine osutub aluseks uue suhtluskorra menetlemiseks.

Lapsega suhtlemist korraldavate kohtulahendite puhul eeldus, et täitemenetluses oleks sama isikut trahvitud, on liialt aeganõudev, millest tulenevalt, kui tekib võimalus alustada kriminaalmenetlust, ei taga see enam kohtulahendi reaalselt täitmist, vaid lihtsalt karistab kohustatud isikut. Arvestades isikute karistushoiakuid ei tohiks kriminaliseerimise eesmärk olla karistamine. Vastutusele võtmine võib küll veidi leevendada õigustatud isiku õigusrahu, kuid kohtulahend ise jääb täitmata ning suhted lapse ning lahuselava vanema vahel võivad selleks ajaks olla juba katkenud. Võttes lisaks vajaduse, et kriminaalõiguslik ähvardus peaks tagama kohtulahendi täitmise, tuleks kriminaalmenetluse alustamine teha võimalikuks siiski juba varasemas täitemenetluse etapis kui kehtiva regulatsiooni kohaselt.

Võib öelda, et hüpoteesis püstitatu sai kinnitatud. Arvestades, et igal aastal esitatakse tsiviilkohtuotsuse mittetäitmisest tulenevalt vaid mõni üksik või lausa ühtegi avaldust kriminaalmenetluse alustamiseks, saab peale käesolev töö analüüsi järeldada, et kohtulahendite täitmise vastase süüteo regulatsioon on ebaefektiivne, kuna kriminaalõiguslik ähvardus ei ole reaalne aeganõudvate eelduste täitmise tõttu. Kehtiv regulatsioon ei taga kohtulahendite täitmist, seda vähemalt mitte mõistliku aja jooksul. Lõppkokkuvõttes, on küsimus sellest, et kas suhtluskorra täitmise tagamiseks on kriminaalkaristus asjakohane meede või tuleks täitmine tagada läbi sotsiaalsüsteemi, poliitiline küsimus. Siinkirjutaja arvates on keskne küsimus, kas ja kuidas võetakse vastutus tagada suhtlusõiguse tagamine sarnaselt ülalpidamiskohustusega ehk kui lapsega suhtlemist takistaval lapsevanemal on

kriminaalõiguslik tagatis saada lahuselavalt vanemalt elatusraha, tuleb tagada samaväärne tagatis kohustada elatusraha saavat lapsevanemat täitma suhtluskorda määravat lahendit. Seepärast loodab autor, et magistritöös välja toodud probleemid kujunevad lähtekohaks edasistel töös käsitlevat teemat sisaldava süsteemi muutmise ja täiendamise diskussioonidel.

CRIMINAL LIABILITY FOR NON-PERFORMANCE OF LEGAL RULING MADE IN THE CIVIL CASE

Summary

The theme of the Master's thesis is “Criminal liability for the non-performance of legal ruling made in the civil case“. The non-performance of legal ruling made in the civil case is criminalised on the Estonia legal landscape and the person who does not execute the legal ruling may become subject to a pecuniary punishment or an imprisonment up to one year. According to the Penal Code § 331¹, the offence is qualified as an offence targeted against the execution of the ruling, or on a larger scale, targeted against the administration of justice, importance of which is demonstrated by including it in a corresponding chapter of the Penal Code (offences against public order).

The actual performance of effective court rulings is very important from the aspect of guaranteeing the basic rights. It were unimaginable if the right to apply to court, provided by the Constitution of the Republic of Estonia § 15, would leave the execution of the court ruling unprotected. Leaving the execution of the court ruling without a guarantee, would be in controversy with the principles of the state based on the rule of law.

The irrefutable performance of the civil court rulings in Estonian should be guaranteed by an enforcement procedure or a system of compulsory execution, and this may be the reason why the Penal Code, effective since 2002, did not foresee the options of holding a person liable for the non-performance of the court ruling. However, such possibility has been included in the version of 2006, in which the renewed sanction for non-performance of the court ruling has been provided. Pursuant to the Penal Code § 331¹, in case of the non-performance of the court ruling, it is possible to bring criminal charges only if it concerns the court ruling made by civil court, according to which a person is obliged to provide an access to a child or a thing or perform or avoid performing an irredeemable activity.

According to the explanatory letter of the legislative proposal that imposed the sanction, the necessity of the new provision was justified by the fact that in practice there are cases when a fine does not motivate the debtor enough to fulfil his/her obligations. It was primarily topical in cases regulating the access to the child. As the fine was the only sanction imposed for the non-performance of a non-pecuniary obligation, it created a situation in which the execution of the court ruling was not guaranteed. Also, the Supreme Court, when analysing the performance of the ruling regulating the access to the child, found that the ruling regulating the access to the child imposed by court could not be performed as an enforcement procedure and the enforcement procedures could be primarily used for the execution of a ruling which imposed a fine, but not for the ruling regulating the meetings of a parent and a child required pursuant to the court ruling.

The Master's thesis analyse whether the criminalisation of the non-performance of the court ruling has fulfilled its purpose and whether the prerequisites that have to be fulfilled before the criminal proceedings can be commenced are justified and whether their execution is possible altogether.

The analysed court practice in this area is rather limited. One reason is that there is no corresponding chapter in the Penal Code. The second reason is that fulfilling the prerequisites for commencing the criminal proceedings may take years. Pursuant to the above-said, the paper focuses mainly on the analysis of legal acts and to prove the established hypothesis. As an example, the legislation of Finland, Belgium, Canada and one of the states in the USA is used. The goal of the paper is not to compare the enforcement measures of different countries that ensure the fulfilment of the non-pecuniary obligations imposed by the court ruling, and due to that the paper comprise no thorough analyses of the regulations of other countries; however, single basic principles of separate countries are compared as far as the non-performance of the court ruling might bring along the imposing of criminal liability.

The first chapter of the Master's thesis presents an introduction and an overview of court rulings, non-performance of which may bring along criminal liability. Proceeding from the matter that the criminalisation of the cases occurred mainly due to the reason that the enforcement procedure does/did not ensure the regulation of the ruling, and in case of other rulings it is often possible to compensate the damage caused due to the non-performance of

the court ruling, the paper focuses rather on the prerequisites that ensure the fulfilment of the court ruling regulating the access to the child. The theme is topical because the number of separated parents is increasing in Estonia and the need for a system that would ensure the child's interests is definitely present. Concurrently, the time aspect in the regulation of the above-mentioned rulings is important and the damage caused in connection with the unregulated access problems, when a child and the parent living separately away from each other are alienated, causes far more damage due to its irreversible nature and can never be compensated. Therefore, the measures which ensure the performance of the court ruling have to be effective and applicable.

The discussed theme is topical also due to the fact that there is a legal basis for bringing an action against the Estonia state in the European Court of Human Rights, due to which the author also analysed the decisions of the European Court of Human Rights, according to which countries have been made responsible for the inefficient system, which actually has to ensure the performance of the court ruling. More and more actions are filed against Estonia in the European Court of Human Rights. It is primarily possible due to the increase of people's awareness, but on the other hand there are provisions in the Estonian legislation, which by their essence have to protect the citizen, that are actually ineffective due to their incomprehensibility, impreciseness or unachievable prerequisites.

Pursuant to the practice of the European Court of Human Rights, the performance of every court ruling has to be handled as an inseparable part of the administration of justice in compliance with the meaning provided in article 6 (right to the administration of justice). According to this principle, the time used for the execution of the court ruling is included in the duration of the proceedings in general and is regarded in the evaluation of the reasonable duration. According to the common requirement of the European Court of Human Rights, the authorities and courts are obliged to provide quick and diligent regulations to cases that involve children to avoid situations when time solves legal problems. The Master's thesis find proof that although Estonia has criminalised the non-performance of the court ruling, the execution of the court ruling within reasonable time is not guaranteed.

The person who has not executed the court ruling can be held criminally liable only if a fine or arrest has been imposed on the person due to the non-performance of the court ruling within the enforcement procedure, however starting from 2011, a fine or arrest cannot be imposed on a person for the non-performance of an irredeemable action within the enforcement procedure and only a penalty payment may be allocated (controversy of laws). The paper analyses whether the prerequisites for holding a person liable are achievable. The authors, who substituted the fine of the Ministry of Justice by the penalty payment, are of the opinion that the penalty payment is not a fine. The commentaries of the Constitution comprise the opinion that in the meaning of the Constitution fines include the non-punishable sanctions of the administrative offence matters, e.g. substitutive enforcement or a penalty payment imposed according to the Penalty Payment Act.

The author concludes the Master's thesis with the viewpoint that the descriptions of the fine and the penalty payment are rather ambiguous. Anyway, we are dealing with an instrument; either a punishment or a penalty payment, having a similar goal - to make the debtor execute the court ruling, and the prerequisites for bringing criminal charges against the person possible. Therefore, on one hand the penalty payment can be regarded as a fine, although the author of the paper finds it unreasonable to waste so many resources on demagoguery, by changing the prerequisite of one provision by a provision of another law, when it were more reasonable to change the provision comprising the prerequisite so that it became more comprehensible and effective in reality.

Next the Master's thesis discusses whether it is even possible to regard a penalty payment as a kind of fine, and whether the execution of the court ruling, according to the effective regulation, is possible within a reasonable time period. As the prerequisite for bringing criminal charges against a person is the requirement before a fine for the non-performance of the court ruling can be imposed on the same person within the enforcement procedure, the survey discusses the procedure of the commencement of the enforcement procedure and the allocation of the penalty payment. Regulations regulating the access to the child are subject to a special regulation of the enforcement procedure.

According to the Code of Civil Procedure § 563, in case a ruling is violated, a special regulation or a conciliation procedure is applied before the enforcement procedure. This provision enables to guarantee the performance of the ruling regulating the access to the child, and eliminate the violation with the purpose to carry out the enforcement procedure only if, according to the ruling, the conciliation procedure has been deemed as unsuccessful.

Therefore, if one parent violates the court ruling regulating the access to the child (including the non-performance), the other parent, whose rights have been violated, cannot apply to the bailiff to commence the enforcement procedure for the performance of the irredeemable activity (and as it forms the basis for bringing criminal charges, criminal proceedings cannot be commenced either), and an application has to be submitted to the court to commence a conciliation procedure. The law provides a basis for commencing new long-lasting proceedings, during which, within the conciliation procedure, the ruling regulating the access to the child can be changed by giving the person, who has not intended to execute the court ruling, an opportunity proceeding from the law not to execute the previous effective ruling. It practically means that the first ruling is only a formality and subject to no enforcement and provides no basis for the execution of the regulation according to the criminal law.

In the summary of the Master's thesis the author comes to the conclusion that the effective regulation protects the debtor. However, a court ruling is the most authoritative enforcement instrument that ensures best the hearing of the debtor before the enforcement procedure, the obligated person can prolong the achievement of the prerequisite that would enable to bring charges in criminal proceedings by submitting a variety of complaints. Hence, the effective regulation guarantees the entitled person after the commencement of criminal proceedings and after the failure of the enforcement procedure of the ruling regulating the access to the child and no right to family life, which is a right according to the Constitution, because by that time the contact between the child and the parent is disrupted already, and in case the obligated person acts in bad faith, the alienation of the child and the parent forms a new basis for processing the new ruling regulating the access to the child.

As a prerequisite in case of rulings regulating the access to the child, imposing a fine on the same person is too time-consuming, proceeding from which, if an opportunity to bring criminal charges opens, no guarantee of the actual execution of the court ruling is ensured and the obligated person is just punished. Holding the person liable may alleviate the entitled

person's sense of justice, but the court ruling remains non-performed and the relationship between the child and the parent living separately may be disrupted by that time. Taking into account the additional need that the criminal threat has to ensure the execution of the court ruling, the commencement of criminal proceedings should be possible already in an earlier stage of the enforcement procedures if compared to the effective regulation.

It may be stated that the established hypothesis was confirmed. Taking into account that every year only some or practically no applications for commencing criminal cases proceeding from the non-performance of the court ruling are submitted to civil courts, it may be concluded after the analysis provided in this paper that the regulation of the non-performance of court rulings is ineffective, because a criminal threat is not practicable due to the requirement of the time-consuming prerequisites. The effective regulation does not guarantee the performance of the court ruling, at least not within a reasonable period of time. The author hopes that the problems put forward in the Master's thesis will form a basis for further discussions regulating the same theme and enable to make amendments and improvements in the current system.

LÜHENDID

art - artikkel

ATSS – asendustäitmise ja sunniraha seadus

EIÕKohus – Euroopa Inimõiguste Kohus

EIÕPVK – Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse

ERA – Eesti Riigiarhiiv

HarjuMK – Harju maakohus

KarS – karistusseadustik

KrK – kriminaalkodeks

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

PKS – perekonnaseadus

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RK – Riigikohus

RKKKm – Riigikohtu kriminaalkolleegium

RKPJKm – Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium

RKTSKm – Riigikohtu tsiviilkolleegium

TartuMK – Tartu Maakohus

TsMS – tsiviilkohtumenetluse seadustik

TäiteMS – täitemenetluse seadustik

ViruMK – Viru Maakohus

vnr – veerenumber

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Alekand, A. Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Doktoritöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2009. Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/10534/Alekandanneli.pdf?sequence=1>.
2. Alekand, A. Täitemenetluseõigus. Tallinn: Juura 2010.
3. Alexy, R. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses. Juridica eriväljaanne 2001.
4. Bailey, M. Overview and Assessment of Approaches to Access Enforcement. Faculty of Law, Queens University 2001. Arvutivõrgus: http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy--fea/lib-bib/rep-rap/2001/2001_8/pdf/2001_8e.pdf.
5. Eesti keele seletav sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2009.
6. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Koostaja Truuväli, E.-J., Aaviksoo, B. jt. Tallinn: Juura 2008.
7. Ernits, M. jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Tallinn: Juura 1999.
8. Hakunti-Nimeäle, P. Lapsen etu huolto ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa. Väitekirj. Turu Rakendusülikool 2008. Arvutivõrgus: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/1235/Hakunti-Niemela_Piia.pdf.pdf?sequence=1.
9. Heido, R., Kallas, L., Rässa, J. Lapsed ja alaealised. Süüteod: väärteod ja kuriteod. Kuriteoennetuse Sihtasutus 2010. Arvutivõrgus: http://www.kesa.ee/download/raamatud/UUSIM-lapsed&alaealised_est.pdf.
10. Helin, M., Linna, T., Rintala, M. Huolto- ja tapaamispäätöksen täytäntöönpano. Helsinki: Kauppakaari OY 1997.
11. Hunt, J. (Ceridwen, R. kui kaasautor). Intervening in litigated contact: ideas from other jurisdictions. Family Policy Briefing, 4. september 2005. Arvutivõrgus: <http://www.fatherhoodinstitute.org/uploads/publications/178.pdf>.
12. Justiitsministeeriumi vastus Ühendus Isade Eest. Tallinn, 15.02.2010 nr 10.1-8/832 (kiri adressaadi valduses).

13. Kergandberg, E., Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
14. Kuritegevus Eestis 2010. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn: Justiitsministeerium 2011. Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54601/KuritegevusEestis2010.web.pdf> <http://www.just.ee/56150>.
15. Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Helsingin Hovioikeuspiirin Laatuhanke 2007. Arvutivõrgus: <http://www.oikeus.fi/uploads/u09dr3c.pdf>.
16. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
17. O'Connor, P. Child Access in Canada: Legal Approaches and Program Supports. Family, Children and Youth Section, Department of Justice Canada 2002. Arvutivõrgus:
http://www.justice.gc.ca/eng/pi/fcy-fea/lib-bib/rep-rap/2002/2002_6/2002_6.html.
18. Pikamäe, P., Sootak, J. (koostajad). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
19. Registreeritud kuriteod 2003-2011. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/56150>.
20. Reinthal, T. Karistusõiguse suund - ülekriminaliseerimine? - Juridica 2010, nr 10.
21. Riigikogu toimetatud stenogramm, 14.03.2001. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&day=14&date=984567600&pkpkaupa=1&paevakord=2000007616>.
22. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010.
23. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
24. StGB-Schönke/Schröder: A. Schönke, H. Schöder. Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Aufl. München: Beck 2006.
25. Sünonüümsõnastik. Teine, ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Tallinn: 2007.
26. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu (194 E) seletuskiri. Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492.

27. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse eelnõu (273 SE) seletuskiri. Arvutivõrgus: [www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain&content_type=application/msword&fileid=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20\(195\).doc&file_size=339968mnsensk=194+SE&fd=](http://www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain&content_type=application/msword&fileid=241166&file_name=Tsiviilkohtumenetlus%20seletuskiri%20(195).doc&file_size=339968mnsensk=194+SE&fd=).
28. Täitemenetluse seadustiku eelnõu (143 SE) seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=032800021&login=proov&password=system=ems&server=ragnell>.
29. Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (763 SE) seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=1033443.
30. Waroff, F. Dealing with Child Contact Issues: A Literature Review of Mechanisms in different Jurisdictions. Šotimaa: 2007.
Arvutivõrgus: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/201147/0053739.pdf>.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Asendustäitmise ja sunniraha seadus. - RT I 2001, 50, 283. - RT I, 23.02.2011, 5.
2. Asjaõigusseadus. - RT I 1993, 39, 590. - RT I, 23.04.2012, 2.
3. Code Criminel. Kanada kriminaalkodeks. Arvutivõrgus:
<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html>.
4. Code Penal. Belgia karistusseadustik. Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16036/preview>.
5. Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349 – RT I, 27.04.2011, 2.
6. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2010, 14, 54.
7. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. - Euroopa Liidu Teataja 2007/C 303/01, 14.12.2007.
Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:ET:PDF>.
8. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57.
9. Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364 – RT I, 04.04.2012, 3.
10. Kriminaalkodeks. - RT 1992, 20, 288.
11. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 – RT I, 17.04.2012, 6.
12. Laki lapsen huoltoja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619. Vanema vastutuse seadus. Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619>.
13. Lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon.
- RT II 2001, 6, 33.
14. Lapse õiguste konvntsioon. - RT II 1996, 16, 56.
15. Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395 – RT I, 30.12.2011, 22.
16. Rikoslaki. Soome kriminaalkodeks. Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.
17. Strafflag. Rootsi Kuningriigi kriminaalkodeks. Arvutivõrgus:
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf>.
18. Strafgesetzbuch. Saksa Liitvabariigi Karistusseadustik. Arvutivõrgus:
<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>.

19. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I 2005, 26, 197. - RT I, 28.12.2011, 44.
20. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus.
- RT I 2008, 59, 330.
21. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. -
RT I 2005, 39, 308.
22. Täitemenetluse seadustik. - RT I 2005, 27, 198. - RT I, 21.03.2011, 35.
23. Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. - RT I, 14.03.2011, 3.
24. United Kingdom Family Law Act 1996. Arvutivõrgus:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/contents>.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Esimese astme kohtute lahendid

1. Tartu Maakohtu 19.06.2007 määrus tsiviilasjas nr 2-07-15052.
2. Harju Maakohtu 02.06.2008 otsus tsiviilasjas nr 1-10-15699.
3. Viru Maakohtu 10.07.2009. a määrus tsiviilasjas nr 2-08-52271.

Riigikohtu lahendid

4. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 12.01.1994 otsus nr III-4/A-1/194.
5. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18.05.2001 otsus nr 3-1-1-54-01.
6. Riigikohtu üldkogu 25.10.2004 otsus nr 3-4-1-10-04.
7. Riigikohtu kriminaalkolleegium 04.02.2005 otsus nr 3-1-1-111-04.
8. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 24.04.2006 otsus nr 3-1-1-14-06.
9. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 14.06.2006 otsus 3-1-1-43-06.
10. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus nr 3-2-1-13-07.
11. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09.11.2009 otsus nr 3-2-1-116-09.
12. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 25.11.2009 otsus nr 3-2-1-118-09.
13. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18.01.2010 otsus nr 3-1-1-57-09.
14. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 09.04.2010 otsus nr 3-1-1-20-12.

Euroopa Inimõiguste kohtu lahendid

15. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 24.04.1990, 11801/85, *Kruslin vs. France*.
16. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 23.09.1994, 19823/92, *Hokkanen vs. Soome*.
17. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 24.02.1995, 16424/90, *McMichael vs. Suurbritannia*.
18. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 07.08.1996, 17383/90, *Johansen vs. Norra*.

19. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 26.09.1996, 15797/89, *Di Pede vs. Itaalia*.
20. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 19.03.1997, 18357/91, *Hornsby vs. Kreeka*.
21. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 21.06.1988, 10730/84, *Berrehab vs. Holland*.
22. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 27.06.2000, 32842/96, *Nuutinen vs. Soome*.
23. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 10.02.2009, 14939/03, *Sergey Zolotukhin vs. Venemaa*.
24. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 02.02.2010, 34568/08, *Dabrowska vs. Poola*.
25. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 22.04.2010, 4824/06 ja 15512/08, *Macready vs. Tšehhi Vabariik*.
26. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 13.07.2010, 34630/07, *Fusca vs. Rumeenia*.
27. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend 20.07.2010, 34694/06, *Z. vs. Poland*.

KASUTATUD ARHVIIVMATERJAL

Seadus "Eesti NSV kriminaalkoodeksi" uue redaktsiooni - Kriminaalkoodeksi kehtestamise kohta. 15.01.1992. - ERA.R-3.3.16615.